

ÉRTEKEZÉSEK

A NYELV- ÉS SZÉPTUDOMÁNYOK KÖRÉBŐL.

KIADJA A MAGYAR TUD. AKADÉMIA.

AZ I. OSZTÁLY RENDELETÉBŐL

SZERKESZTI

SZINNYEI JÓZSEF

OSZTÁLYTITKÁR.

XX. KÖTET. 10. SZÁM.

A *j > gy* változás

a hazai szlovének nyelvében és a
dunántúli magyar nyelvjárásokban

IRTA

ASBÓTH OSZKÁR

R. TAG.

(Fölolvatatott a M. Tud. Akadémia 1908 márczius 23-iki ülésében.)

Ára 1 kor. 20 fill.

BUDAPEST.

1908.

Értekezések a nyelv- és széptudományok köréből.

- I. k. I. Telfy:** Solon adótörvényéről. 20 f. — **II. Telfy:** Adalékok az attikai törvénykönyvhöz. 20 f. — **III. Tárkányi:** A legújabb magyar Szentirásról. 40 f. — **IV. Szász K.:** A Nibelungének keletkezéséről és gyanítható szerzőjéről. 20 f. — **V. Toldy F.:** Tudománybeli hátramaradásunk okai, s ezek tekintetéből Akadémiánk feladása. 20 f. — **VI. Vámbéry:** A keleti török nyelvről. 20 f. — **VII. Imre S. Geleji Katona István** főleg mint nyelvész. 60 f. — **VIII. Bartalus:** A magyar egyházak szertartásos énekei a XVI. és XVII. században. Hangjegyekkel. 1 K 20 f. — **IX. Toldy:** Adalékok a régibb magyar irodalom történetéhez. 1 K 20 f. — **X. Brassai:** A magyar bővített mondat. 40 f. — **XI. Bartalus I.:** A felsőaustriai kolostoroknak Magyarországot illető kézirat- és nyomtatványairól. 40 f. (1867—1869.)
- II. k. I. Mátray G.:** A Konstantinápolyból legújában érkezett négy Corvin-codexről. 20 f. — **II. Szász K.:** A tragikai felfogásról. 40 f. — **III. Joannovics:** Adalékok a magyar rokonszóló szók értelmezéséhez. 40 f. — **IV. Finály:** Adalékok a magyar rokonszóló szók értelmezéséhez. 40 f. — **V. Telfy:** Solomos Dénes költeményei és a hétszigeti görög népnyelv. 40 f. — **VI. Zichy A.:** Q. Horatius satirái. 40 f. — **VII. Toldy:** Újabb adalékok a régibb magyar irodalom történetéhez. 80 f. — **VIII. Gr. Kuun G.:** A sémi magánhangzókról és megjelölésök módjairól. 40 f. — **IX. Szilády:** Magyar szófejtetések. 20 f. — **X. Szénássy S.:** A latin nyelv és dialektusai. 60 f. — **XI. Szilády Áron:** A defterekről. 40 f. — **XII. Szvorényi J.:** Emlékbeszéd Árvay Gergely felett. 20 f. (1869—1872.) — **III. k. I. Brassai:** Commentator commentatus, Tarlózatok Horatius satiráinak magyarázóinak után. 80 f. — **II. Szabó K.:** Apáczai Csérei János Bacsai Ákos fejedelemben benyújtott terve a magyar hazában felállítandó első tudományos egyetem ügyében. 20 f. — **III. Szabó I.:** Emlékbeszéd Bitnitz Lajos felett. 20 f. — **IV. Vadnai:** Az első magyar társadalmi regény. 40 f. — **V. Finály:** Emlékbeszéd Engel József felett. 20 f. — **VI. Barna F.:** A finn költészetről, tekintettel a magyar ösköltészetre. 80 f. — **VII. Riedl Sz.:** Emlékbeszéd Schleicher Ágost, külső l. tag felett. 20 f. — **VIII. Dr. Goldziher I.:** A nemzetiségi kérdés az araboknál. 60 f. — **IX. Riedl Sz.:** Emlékbeszéd Grimm Jakab felett. 20 f. — **X. Gr. Kuun G.:** Adalékok Krim történetéhez. 40 f. — **XI. Riedl Sz.:** Van-e elfogadható alapja az ik-es igék külön ragozásának. 40 f. (1872—1873.)
- IV. k. I. Brassai:** Paraleipomena kai diorthomena. A mit nem mondtak s a mit rosszul mondtak a commentatorok Virgilius Aeneide II-ik könyvéről különös tekintettel a magyarra. 80 f. — **II. Bálint G.:** Jelentése Oroszország- és Ázsiában tett utazásáról és nyelvészeti tanulmányairól. 40 f. — **III. Bálint G.:** A classica philológiának és az összehasonlító árja nyelvtudománynak művelése hazánkban. 80 f. — **IV. Barna F.:** A határozott és határozatlan mondatról. 40 f. — **V. Dr. Goldziher J.:** Jelentés a m. t. Akadémia könyvtára számára keletre hozott könyvekről, tekintettel a nyomdai viszonyokra keleten. 40 f. — **VI. Hunfalvy P.:** Jelentések: I. Az orientalistáknak Londonban tartott nemzetközi gyűléséről. — **II. Budenz J.:** A németországi philologok és tanfériak 1874-ben Innsbruckban tartott gyűléséről. 30 f. — **VII. Fogarasi J.:** Az új szókról. 30 f. — **VIII. Toldy F.:** Az új magyar orthologia. 30 f. — **IX. Barna F.:** Az ik-es igékről. 30 f. — **X. Szarvas G.:** A nyelvújításról. 30 f. (1873—1875.) — **V. k. I. Barna F.:** Nyelvészkedő hajlamok a magyar népnél. 50 f. — **II. Brassai S.:** A neo- és palaeologia ügyében. 60 f. — **III. Barna F.:** A hangsúlyról a magyar nyelvben. 60 f. — **IV. Ballagi M.:** Brassai és a nyelvújítás. 30 f. — **V. Szász K.:** Emlékbeszéd Kriza János l. t. felett. 50 f. — **VI. Bartalus I.:** Művészet és nemzetiség. 40 f. — **VII. Telfy I.:** Aeschylus. 1 K 60 f. — **VIII. Barna F.:** A mutató névmás hibás használata. 20 f. — **IX. Imre S.:** Nyelvtörténelmi tanulmányok a nyelvújításra nézve. 1 K 20 f. — **X. Arany L.:** Berczy Károly emlékezete. (1875—1876.) — **VI. k. I. Mayr A.:** A lágy aspiráták kiejtéséről a zendben. 20 f. — **II. Bálint G.:** A manduk szertartásos könyve. 20 f. — **III. Dr. Barna I.:** A rómaiak satirájáról és satirairól. 40 f. — **IV. Dr. Goldziher I.:** A spanyolországi arabok helye az iszlám fejlődése történetében összehasonlítva a keleti arabokéval. 1 K. — **V. Szász K.:** Emlékbeszéd Jakab István l. t. fölött. 20 f. — **VI. Adalékok a m. t. Akadémia megalapítása történetéhez. I. Szilágyi I. II. Vaszary K. III. Révész I. 1 K 20 f. — VII. Bartalus:** Emlékbeszéd Mátray Gábor l. t. felett. 20 f. — **VIII. Barna:** A mordvaik történelmi viszonyosságai. 40 f. — **IX. Telfy:** Eranos. 40 f. — **X. Joannovics:** Az ik-es igékről. 80 f. (1876.) — **VII. k. I. Barna F.:** Egy szavazat a nyelvújítás ügyében. 1 K. — **II. Budenz J.:** Podhorszky Lajos magyar-sínai nyelvhasználtása. 20 f. — **III. Zichy A.:** Lessing. 40 f. — **IV. Barna F.:** Kapcsolat a magyar és szuomi

A *j > gy* változás

a hazai szlovének nyelvében és a
dunántúli magyar nyelvjárásokban

IRTA

ASBÓTH OSZKÁR

R. TAG.

(Fölölvastatott a M. Tud. Akadémia 1908 márczius 23-iki ülésében.)

BUDAPEST.

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA.

1908.

A $j > gy$ változás a hazai szlovének nyelvében és a dunántúli magyar nyelvjárásokban.

ELŐSZÓ.

Első sorban a hazai szlovének nyelvével kívánok értekezésemben foglalkozni: annak nem is csak egy jelenségével, a j -nek gy -vé való változásával, hanem több, egymással bizonyos kapcsolatban álló sajátosságával, de mert kutatásaim középpontja éppen a $j > gy$ -féle változás és mert ez a változás részben legalább a szomszédos magyar nyelvjárásokban szakasztott olyan föltételek alatt mutatkozik, értekezésemnek ezt a címet adtam: «A $j > gy$ változás a hazai szlovének nyelvében és a dunántúli magyar nyelvjárásokban». Illőnek tartottam, hogy már értekezésem címével is rámutassak arra, hogy oly kérdésekről kívánok szólni, a melyekhez a szorosán vett magyar nyelvészetnek is köze van, de félreértések elkerülése végett ki kell jelentenem, hogy dolgozatom előkészítése közben önálló kutatásokat csakis a szlovén nyelv terén tettem. A dunántúli magyar nyelvjárásokban észlelhető $j > gy$ változásról csak annyit tudok, a mennyit erről a kérdésről egy pár nap alatt sebtiben összekereshettem, ennek tárgyalása sem nem kimerítő, sem nem önálló, nincs is más célja, mint hogy azt a kérdést vesse föl, idegen hatás nyilatkozik-e meg ebben a változásban, és hogy ezzel egy összefoglaló, kimerítő tárgyalás szükségére ráutaljon.

A milyen könnyű szívvel vallom be azt a fölületességet, a melylyel a dunántúli magyar nyelvjárások terén éppen csak közvetlenül értekezésem leírása előtt iparkodtam tájékozódni, annyira nyomja a lelkemet, hogy a hazai szlovének nyelvét

eddig nem volt módom a hely színén megfigyelni. Minthogy az írott források éppen a szóban levő jelenséget csak nagy elvétve tüntetik föl, úgy hogy legfölből homályos sejtelmet alkalmasak a kutatóban keltetni, a néppel magával való huzamosabb érintkezés teljességgel nélkülözhetetlen lett volna, ha nem akadtam volna egy egyetemi hallgatómban kitűnő vezetőre, tanítóra, a kitől legalább egy kis vidék nyelvéről teljes fölvilágosítást nyerhettem. Az írott források szorgalmas forgatása az így nyert képet csak itt-ott egészítette ki, de a tanítómhoz intézendő kérdések összeállításánál jó szolgálatot tett és egyúttal arról is meggyőződött, hogy nem egy kis terület elszigetelt jelenségével van dolgom, hanem a hazai szlovének nyelvét egyáltalában jellemző vonással. Fájdalom, meddő maradt az a fáradozásom, hogy biztosan megállapítsam, vajjon ez a jelenség a szomszédos Stiria keleti részébe is átesap-e; egyetlen reménykeltő adatot találtam eddig, az is a maga elszigeteltségében vajmi gyenge támasztópont.

Minthogy a magyarországi szlovének számára kiadott könyvek a tényleg ejtett *gy* helyett csaknem következetesen *j*-t írnak, minden adat, a mely mellett nem található idézet, PÁVEL ÁGOST bölcsészethallgató anyanyelvéből való. Az adatokat legtöbb esetben, a fontosakat mind, magától P.-től hallottam, nagyon sok adatot nem csak hallottam tőle, hanem az ő följegyzésében is bírom, gyakran a legkülömbözőbb kapcsolatban. Fiatal barátom szíves volt GÁSPÁR JÁNOSNAK a népiskolák II. o. számára kiadott olvasókönyvének vend fordítását elejétől végig (mindössze 176 lapot!) számomra gondosan átnézni, minden szó hangsúlyát és valóságos kiejtését, ha szükség volt rá, belejavítani, azonkívül 1907 nyarán sűrű levélváltás folyt köztünk a hazai szlovének nyelvén és P. levelei híven tükrözik a nép kiejtését. P. többször maga utalt rá, leveleiben és sűrű szóbeli érintkezésünk alkalmával, hogy igenis a hazai szlovének nyelve nem mindenütt egyforma, de csak későbbi részletes kutatástól várhatjuk annak pontos megállapítását, hogy mutatkoznak-e és mennyiben az itt tárgyalandó jelenségek körében is eltérések; külső jelek arra vallanak, hogy nagyjában legalább közösek. Még sem árt, ha mindig szem előtt tartjuk, hogy ebben az ertekezésben első sorban *Vashidegkút* (Čankova) illetőleg *Szécsényfa* (Škakovce)

nyelvéről van szó, tehát két, Vas megye délnyugati csücskéjében, Stiria határához közel fekvő község nyelvéről.

BALOGH PÁL szerint Vas megyében 47,080 szlovén (vend) van, Zalában 21,380; Somogyról azt tudjuk, hogy az utolsó két évszázadban több szlovén helység megmagyarosodott, BALOGH 507-re teszi a még megmaradt somogymegyei vendek számát, Baranyából 635 vendet említ, l. *A népfajok Magyarországon* 1902, 216. és 278. l. A «vend nyelvterület» (l. BALOGH említett művének XVII. mellékletén: IIIc. A nyelvhatárok és nyelvszigetek túl a Dunán) Vas megye délnyugati részében lehúzódik a megye déli határáig, ezt átlépve Zalamegye nyugati szélén a Muráig terjed. E nyelvterület északi kiinduló pontját B. így határozza meg: «Érdekes a fajnépek mozgalma Szt.-Gotthard körül, hol nyelvhatáraik találkoznak. Északnyugati irányban húzódik el a *hiencz*, délnyugatnak a *vend* nyelvhatár s köztük fekszik a *szt.-gotthardi ék*, melylyel a Rábaság magyar vidéke véget ér», i. h. 261. l. Más helyeken így folytatja: «A *vendség* 118 vas megyei falujával a megye délnyugati sarkában húzódott meg. Más fajnép a vendek közt nem alkotott nyelvszigetet, a vendek sem alkottak ilyet más fajnépek közt. . . . E népfaj Vasból a Lendva- és Kerka-vidéknek csak zalai folytatása felé terjeszkedett s nyelvhatára a magyarság és horvátság szélén véget ér» l. 273. l. Végre, a vas megyei *vend* falvak elé tett *Tót*-jelzőre czélózva, a mely szomszédos területen most már nem *vend* falvak előtt is található, azt mondja: «Ez elszóródott, *tót* falvak, a mikből a *vend* elem kipusztult, s a megmaradt 147 *vend* község (Vasban 118, Zalában 29), mely a Mura, Kerka és Rába közt alig 130 ezer k. hold területen összezsúfolva fekszik, — egy menekült nép benyomását teszi, melyet a töröktől nyomott horvát nép tölt el egykori helyéből», l. 277. l.

I. A *j > gy* változás a dunántúli magyar nyelvjárásokban.

a) Szó elején.

A szó elején *j*-ből lett *gy* föllépése vidékek szerint nagyon különböző; vannak vidékek, a hol csaknem általános a szókezdő *j*-nek *gy*-vé való válása, vannak olyanok, a hová a fejlődésnek éppen

csak egy-egy gyenge hulláma jutott el. Az eddig közölt anyag vagy nem elegendő a valóságos állapot pontos meghatározására, vagy a kérdéssel való nagyon is futó foglalkozásomon múlik, hogy nem tudok magamnak róla tiszta képet alkotni; mind a két esetben a szorosán vett magyar nyelvészekre kell hárítanom a kérdés tisztázását. Én arra szorítkozom, hogy csak nagy vonásokban jellemezzem a jelenséget.

SZABÓ LAJOS *A nagykanizsai nyelvjárás* című értekezésében, Nyelv. füz. 48., rámutat arra, hogy mely hangzók előtt ritkább a *gy* fejlődése: «Minden *j*-vel kezdődő magashangú szó kezdetén *gy*-t ejtenek: *gyég*, *gyegenye*, *gyegző*, *gyelős*, *gyün* stb. Továbbá e mélyhangúakban: *gyuss*, *gyut*, *gyulius*», l. 13. l. A többi kutatók arra nem vetnek ügyet, hogy magas vagy mely hangzó következik-e *j*-re. VASS JÓZSEF p. o. a *Dunántúli nyelvjárás*-ról írt nagy tanulmányában egyszerűen úgy kezdi, hogy «igen sok szó elején» és azután a következő eseteket említi: *gyár* (jár), *gyegy*, *gyelöl*, *gyég*, *gyó*, *gyün*, *györötény*, *gyötény* l. M. Nyelvészet 5 : 80. k., de ezeket azután az egész Dunán túl általánosan elterjedteknek állítja: «*j* = *gy*, mindenütt, kivéve *Ormányságot*, mint: *jár*, *gyár*; *jut*, *gyut*; *jég*, *gyék* [!]; stb.», l. 143. l. KARDOS ALBERT *A göcseji nyelvjárás* cz. terjedelmes dolgozatában így nyilatkozik: «Homlokegyenest ellenkezik e hanggyöngyüléssel ama sokkal fontosabb és kiterjedtebb hangfejlődés, a mely szerint eredeti *j* szó kezdetén *gy*-vé változik, pl.: *Gyanku* (Jankó), *gyár* (jár), *gyó* (jó), *gyut* (jut), *gyün* (jön), *gyég* (jég), *gyeles* (jeles), *gyelez*» l. Nyr. 13 : 355. VARGA IGNÁCZ *A véprideki nyelvjárás hangtaná*-ban azt mondja: «*j* : *gy*; a szó elején sokszor *gy*-t mondanak *j* helyett: *gyün* : jön, *gyere*, *győ* : jövő-, *győesztendő*, *győhét*, *győhónap*, *gyötín* : jövőtín (növény), *gyut*; így mondják azonban: *jörödelém*, *jöröndül*; *gyég*, *gyeges*, *gyegy-gyűrű*; *gyel* = ismertető jel, «*gyelős*» az, a mire valami jelről rá lehet ismerni; ha kitűnőt értenek rajta, azt mondják: *jelős*. Ennek megfelelően: *gyelül* = jelet tesz valamire, *jelül* = vmire v. vminek kijelöl». Nyr. 29 : 175. k. ÉDES JENŐ *A balatonvidéki népnyelv* leírásában (= Nyelv. füz. 40.) is egyszerűen felsorolja a szavakat: «*j* ~ *gy*. A szó elején csak a következő szavakban: *gyün*, *győ* [= jövő], *gyeg*, *gyerejéde*, *gyuszop*, *gyel*, *gyelöl* [jelöl], *gyut*» l. 16. l. V. ö. még BEKE ÖDÖN *Kemenesalja nyelve*,

Nyelv. füz. 33., 9. l.: «Némely szó elején is *gy*-re változik: *győ* hónap, *győti*» (jövőtény), *gyel*, *gyellül*, *gyeddző*, *gyut*» és BEKE ÜDÖN *A páparideki nyelvjárás*, Nyelv. füz. 17., 10. l.: «*j ~ gy* a) szókezdetén: *gyün*, *gyel*, *gyellül*, *gyegy*, *gyegyész*, *gyég*, *gyut*, *gyutányin* vész (jutányosan)». A szigetközi és a bakonyalji nyelvjárásban állítólag csak a *gyün* és *gyut* szavakban találni ilyen *gy*-t, l. SZABÓ SÁNDOR *A szigetközi nyelvjárás*, Nyelv. füz. 38., 15. l. és HORVÁTH ENDRE *A bakonyalji nyelvjárás*, Nyelv. füz. 34., 15. l. SIMONYI ZSIGMOND *A magyar nyelv*² 248. l. némileg összefoglalja a jelenséget, de művének népszerű iránya nagyon is tompítja tollát, a képnek nincsenek éles körvonalai: «Részhangnak zárhangra változása az eddigieknél sokkal ritkább jelenség. Csak a *j : gy* változás fordul elő gyakrabban, de okát ennek sem tudjuk megmondani. Nagyon el van terjedve a *gyün*, *gyere* e h. *jön*, *jer*. A Balaton vidékén és Göcsejben nagyon kedvelik a *gy*-t nemcsak szó elején, hanem a *-ja*, *-je*-féle ragokban is; pl. *gyó*, *gyár*, *gyég*, *várgya*, *darabgya*».

Az eddig fölhozottak után sem érdektelenek a Magyar Tájszótárban található adatok összeállítása. A *gyün-gyün* és *gyere* elterjedéséről nem szólok, azok nemcsak dunántúliak, ellenben külön választom a mélyhangúakat a magashangúaktól, hogy jobban kidomborodjék az a tény, hogy bizony mélyhangú szavakban sem ritka ez a változás.

Mélyhangú szavakban:

*ja*j (*gya*j Pápa Király Pál).

jár (*gyár* Vas-m. Őrség; Göcsej; Hetés, Dobronak; Somogy-m. Kapoly).

járás (*gyárás* Vas-m. Őrség; Zala-m. Hetés, Dobronak): legelő.

járat (Mi *gyárat*ha vannak? Veszprém-m.; Mi *gyárot*ba van kè Vas-m. Őrség).

bejáró (*bigyáró*: ajtó Vas-m. Őrség).

járós (*begyárós*: a házhoz nyalakodni, hírt hordani ellátogató [asszony] Vas-m. Őrség).

járt (*kigyárt*: jártas-keltes, világlátott. *Kigyárt ember* Vas-m. Őrség).

iaras (*gyovas* Zala-m. Hetés, Dobronak).

jó (*gyaó* Vas-m. Farkasfa; *gyó* Vas-m. Őrség; Zala-m. Hetés, Dobronak).

jóbb (*gyobbabb* Vas-m. Örség).*)

[*jóbb-anya*] (*gyóbb-anya* Vas-m. Örség: szép-anya, az öreg-anya anyja).

jól (*gyó* Zala-m. Dobronak).

jószág (*gyószág* Zala-m. Hetés).

[*jug, juh*] *gyuk-szél* (Sopron-m.; Fertő-mell.) déli szél (meleg, olvasztó, fonnyasztó szél).

juss, jus (*gyus* Vas-m. Baltavár: örökség. *Gyuzsba* szērēztē).

jut (*gyut* Répeze vid.; Göcsej; Somogy-m. Mesztegnye és Nemes-Déd; Veszprém-m. Csetény; Bakony vid.; Baranya-m. Ibafa; Orosháza [Orosháza Dunántúlról jött telep!]).

Magashangú szavakban:

jég (*gyeg*?) Zala-m. Hetés; *gyég* Sopron-m. Répeze mell.; Göcsej, Nagy-Lengyel; Zala-m. Gelse és vid.; *gy^teg* Répeze vid.).

jégy (*gyegy* Répeze vid.; *gyegy-gyürü* Göcsej, Nagy-Lengyel).

jegyēs (*gyegyēs* Vas-m.; Kemenesalja).

jegyző (*gyeggyzü* Vas-m. Örség).

jel (*gyel* Zala-m. Hetés, Dobronak; Veszprém-m. Csetény).

jelēnt (*gyelēnt* Veszprém-m.).

*) Ez adat után azt olvassuk «*jobbabb* Göcsej Nyr. XIV. 166»; ez, minthogy *jó* alatt nincs említve Göcsejből *gy*-s kiejtés, könnyen félreértésre adhat okot. De az említett *jobbabb* KARDOS ALBERT értekezéséből való, a mint az idézet mutatja, már pedig K. előbb, a hangtani részben, megmondta, hogy a *jó*-t *gy*-esen ejtik a Göcsejben, «*gyó*» Nyr. 13 : 355, különben is világosan kitűnik, hogy ott, a hol a középfok képzéséről szól, tisztán csak erre vet ügyet, a szavak hangzására nem, azt írja p. o., hogy *melegjebb*, *kárjabb*, pedig nyilvánvaló, hogy itt is *gy* hangzik *j* helyén, l. Nyr. 13 : 355. k. K. azt a könnyen tévedésbe ejtő eljárást követi, hogy sokszor egy és ugyanannak a szónak csak éppen azt a részét közli a nyelvjárásnak megfelelő alakjában, a mely az illető szempont alá tartozik. Ha arról szól, hogy *j* a szó elején *gy*-nek hangzik, a *jó* szót *gyó*-nak írja, Nyr. 13 : 355, ha azt fejtegeti, hogy *ó* a Göcsejben *uó*, hát ugyanazt a szót *juó*-nak írja, u. o. 213., ha meg arról van szó, hogy a *jószág* szó más jelentésben használatos a Göcsejben, nem ír se **gyószág*ot, se **juószág*ot (se **gyuószág*ot), hanem — *jószág*ot és irodalmi nyelvbe öltöztetett mondatokban mutatja be a szó használatát, l. Nyr. 14 : 449. és v. ö. 12 : 188. *csőmpörődni* alatt!

jelős (*gyelős* Zala-m. Hetés; *gyelős* Baranya-m. Ibafai).

A *gyegénye* szó alatt a MTsz.-ban csak *gyegénye* változatot találunk a Dunántúlról: *gyegénye*-fa Sopron- és Vas-m., de valamint *gyenge* szóból Dunán túl is (*gënge* Zala-m. Hetés), no meg egészen más vidékeken is *genge* lett, úgy keletkezhett a *gyegénye* is hasonulás által *gyegényé*-ből, a mit SZABÓ LAJOS a nagykanizsai nyelvjárásból emlit, l. i. h. 13. l. Ilyen jelenség, ha a régi *jógyít*-ből a közmagyar *gyógyít* lett, nincs is ennek semmi köze az eddig tárgyalt esetekhez, nem szókezdő *j*-nek a Dunántúlt jellemző *gy*-vé való változása ez, hanem az első szótag *j*-jének hasonulása a következő szótag kezdő *gy*-jéhez. A meglepő székelvöldi *gyovit gyovút* «gyógyvit» (!), *gyavul* «gyógyul» (!) meg a háromszéki *gyovas*, a melyek *javít*, *javul* és *javas* alatt találhatók a MTsz.-ban, szintén nem tartoznak ide, *gy*-jük nem keletkezett úgy mint a Dunántúl talált *gyaó*, *gyovas*, hanem a *gyógyít* hatásának köszönhetik életüket. A háromszéki *gyavát* «javasol, ajánl» keletkezése nem olyan világos, azzal természetesen nincs megmagyarázva, ha egy lehetetlen «[Javát]-ot teszünk elébe.

b) Szó belsejében mássalhangzó után.

A milyen tarka és elmosódott az a kép, a melyet a szó elején álló *j* változásáról nyertünk, olyannyira egységes és élesen körülhatárolt a másik, a melyet szó belsejében álló *j* mutat, ha mássalhangzóra következik. A tények itt olyan világosan és hangosan szólnak, hogy a legügyetlenebb leíró sem tudja elhallgatni. BALASSA, a ki mintha a szó elején álló *j*-nek bizonyos területen *gy*-vé való változását észre sem vette volna, három helyen is igen határozottan kiemeli a szó belsejében mássalhangzó után történő változást. A nyugati nyelvjárásterület jellemzése közben azt mondja: «Említésre méltó még, hogy a *j*-ből mássalhangzó után a megfelelő néma hang lesz (*gy. ty*): *borgyu*, *lajtërgya*, *sargyu*, *szomgyas*, *tömgyn*; *kargya*, *bocskorgyuk*, *zabgya*, *kalaptya*, *szëktyë*; *várgyo*, *várgyuk*, *kaptya*, *raktyátok*». A magyar nyelvjárások 29. l. «Kizárólag dunántúli sajáttság, mondja más helyen, hogy *i* után következő szótagban a helyett *o* lett: *lábom*, *vállom*, *vállo*, *szobábo*, *lássó*, *sajnáto*; továbbá, hogy mássalhangzó után következő *j*-ből *gy*, *ty* lesz:

párgyuk, aptyuk, lévőggyo», l. 44. l. A hol pedig a «hangoknak változása»-ról szól, újra foglalkozik a jelenséggel: «22. j: *gy, ty*. Ez a hangváltozás csakis mássalhangzó után fordul elő (*párgya, várgya; kalaptya, raktyák*), és pedig zöngétlen explosiva után *ty*, zöngés explosiva és *r* után *gy* lesz a *j*-ből. Magában e változásban a hang erősbülését kell látnunk, mi által az átmenet egyik hangról a másikra könnyebb lett; az explosiva után könnyebb ismét explosivát ejteni, mint zöngés spiranst, a mennyiben a hangszalagok előbbi helyzetükben maradnak, csak a nyelv zárja el egészen a szájüreget a *j* képzésének helyén. Tehát a keletkezett explosiva minősége is megegyezik az előtte álló mássalhangzó minőségével. Ez a hangváltozás a dunántúli vidék sajátja; megvan az egész nyugati és dunántúli nyelvjárasterületen, sőt átment a felsődrávai nyelvjárásba is», 126. k. l.

Innen nyomban áttérek SIMONYI leírására, mert úgy látszik, mintául szolgált egy pár újabb kutatónak: magát az illető helyet már fönt idéztem, de más kapcsolatban, azért elhagytam ott a zárójel közt álló részt: «A Balaton vidékén és Göcsejben nagyon kedvelik a *gy*-t nemcsak szó elején, hanem a *-ja, -je*-féle ragokban is; pl. *gyó, gyár, gyég, várgya, darabgya* (kemény mássalhangzó után *ty* lesz belőle: *cloptya, aptyuk*)», *M. Nyelv*² 248. l. Jól esik e kicsit fölületes összefoglalás után VASS JÓZSEF-nek 1860-ban összeállított terjedelmes, itt-ott nehézkes, sőt különös, de egészben véve mégis sokkal tanulságosabb leírását elolvasnunk: «b) Az *i* mint főnévképző elváltozván *j*-ra, 's így mint középképző más képzők előtt, vagy segédhangzókkal toldva, gyakrabban fordulván elé, a' *balatonmelléki, göcseji, 's rábaközi* nyelvjárásban *gy*-re változik, mint: *epér, epér+i+e = eperje, epergye, bojtortján, bojtorggyán; borju, borgyu; lajtorja, lajtorgya; pozdorja, pozdorgya = kendertőrek; perje, pergye; sarju, sargyu; szomj, szomgy, szomjas, szomgyas; terjed = terüed (ü = i), teried = ter+j+ed, tergyed; tömjén, tömgyn; Tűrje, Türgye* mezőváros Zalában; *varju, vargyu; 'stb. c) Az igetőhöz függedni szokott j a' dunántúli hangejtésben *gy*-re változik, mint *irj, irgy; törj, torgy; turj, turgy; türj, türgy; 'stb. A' j személyrag előtt állván ezen mássalhangzókon végződő gyök, vagy tőszók után: b, d, g, m, r, — *gy*-re változik a' köznép nyelvén Dunántúl, mint: *búb, búbjá, lubgya; nád, nádja, nádgya; nad-***

rág, nadrágja, nadrággya; hám, hámja, hámgya; kar, karja, kargya; küld, küldje, küldgye; vág, vágja, vággya; nyom, nyomja, nyomgya; vár, várja, várgya; tör, törje, törgye; tür, türje, türgye, 'stb. Az f, k, p, t mássalhangzók után pedig ty-re, mint: csúf, csúfja, csúftyá; púp, púpja, púptya itt ú sajtóhiba]; tok, tokja, toktya; rét, rékje, réttye; 'stb. igékben: döf, döfje, döftye; csuk, csukja, csuktya; harap, harapja, haraptya; tanít, tanítja, tanéttya; 'stb.» Magyar Nyelvészet 5: 81.

A többi fönt említett kutatók mind megemlítik ezt a jelenséget, hol ügyesebb, hol ügyetlenebb módon, de ha leírásuk részben hiányos is, a közölt anyag azt mutatja, hogy a jelenség maga mindenütt ugyanaz. Új mozzanat csakis SZABÓ LAJOS értekezésében merül föl, azért behatóbban kívánok vele foglalkozni. Itt a nagykanizsai nyelvjárásból a szó elején *j*-ből lett *gy*-ék után így folytatja: «ügyshintén zöngés mássalhangzók után szótag kezdetén: *lajtörgya, pazdörgya, pörgye, szomgyus. vergye, vörgyo*. Ha azonban zöngétlen után áll a *j*, akkor *ty* lesz belőle: *aptya, loptyák, raktya*», i. h. 13. l. Ezzel v. ö. még a más helyen említett középfokokat: *régijebb, savanyujabb; boldoggyabb, fehérgyebb, körérgyebb, könnyígygyebb,*)* zögygyebb; *deréktyabb, kéktyebb* és, a mi legfontosabb, mert a fönt említett *szomgyus*-sal szemben azt mutatja, hogy *u* után nem találjuk ezt az átalakulást: *szémtelenyebb, ollannyabb!* l. 25. l. Ez összevág azzal, a mit VASS JÓZSEF mond, hisz ő határozottan megnevezi a mássalhangzókat (*b d g m r*), a melyek után *j gy*-vé válik és ezek közt az *m*-t említi, de az *n*-t nem; a középfok tárgyalásánál ehhez képest *vén: vénnygyebb*-et találunk *bolonggy-gyabb, vaggygyabb, kárggyabb, sikérggyebb* alakokkal szemben l. i. h. 109. l.; v. ö. még a következő birtokragos alakokat is: *búbgya, nád-gya (nággy-gya), nadrág-gya, kargya, hámgya* de *kinynya* u. o. 105. l. és SZABÓNÁL *tehénnye* 29. l. De VASSNAK annyira részletes tárgyalása egy pontban, úgy látszik, mégis hiányos, nem említi, hogy *l* után is hallható, ha nem is az egész területen, de leg-

*) Nem helyeselhető, hogy *bolloggyabb*, a melyben *gy* előtt *g* hangzik és **könnyígygyebb, zögygyebb*, a melyek alapfoka *könnyűl, zöld*, a melyek tehát kettős *gy*-vel olvasandók, az írásban nem különböznek egymástól.

alább helylyel-közzel *gy*, sőt tárgyalásában mintha ellenmondás volna, míg ugyanis azt mondja, hogy *alja* a Dunántúl *aly-lya*-nak hangzik, l. 105. és 135. l., addig *unszolja*, *uralja*, *kinálja*, *kimélje* ugyanott *unszolla*, *uralla*, *kinállá*, *kémélle* — l. 81. l. Szabó ellenben azt mondja, hogy a nagykanizsai nyelvjárásban azt mondják, hogy *kanálgyo*, *kötélgye*! 29. k. l.; itt tehát *lj* helyén *lgy*-t találunk. Más forrásból nem ismerek ilyen kiejtést, vagy meg nem állapítható a közölt anyagból, legalább a meny-nyire futó áttekintésből szabad következtetnem, vagy a közlő egyenesen más kiejtést említ, mint pl. KARDOS a göcseji nyelvjárásból: *királlá*, *pisztolla*, *kazalla*, *halla* (hallja), *állon* (álljon), *kinállá*, *kimélle*, *nevellük*, *gyomlállák*, *csufollák*, *használlák*, *tanállá*, *fenyalla* (fenyőalja), *nyáralla* l. Nyr. 13 : 494.

A többi, az első fejezetben említett nyelvjárástanulmányok közül még csak ÉDES JENŐnek jellemzésével kívánok foglalkozni, a ki legteljesebben írja le a jelenséget; ő azt mondja: «*j~gy*: a *j*-vel kezdődő igei és névszói személyragok *j*-je az *r* és *m* zöngék és a *c*, *g*, *gy*, *b* zöngés hangok után, kivétel nélkül *gy*-vé változik: *várgyák*, *kérgye*, *tömgjön*, *nyomgyuk*; *kargya*, *hevedergy*, *zsódérgya*, *halomgya* (és nem *halma*!), *templomgya*; *durunggya*, *darabgya*; *övgya*, *ruggyatok*, *dobgyon*, stb. Egyébként szó belsejében is megtaláljuk ezen változást, de csak az *r* és *m* zöngék után: *bujtorgyán*, *pergye*, *borgyu*, *sargyú*, *vargyu*, *lajtérgya*, *szomgyas*». A *balatonfelvidéki népnyelv*, Nyelv. füz. 40., 16. l. A szerző hozzátehetette volna még, hogy a *ly*-ből lett *j* is ilyenkor *gy*-vé alakul át: *gerébgye*, *sérággya* (saroglya) és *kujcsorgya*. A *sérággya*-t meg az érdekes *kujcsorgya* szót*) csak a szógyűjteményben találtam, a *gerébgyé*-t igaz a hangtani részben említi É., a hol a leírt tájshólásnak azt az érdekes sajátágát tárgyalja, hogy *ly* helyén itt nem *l* hangzik, mint akár «a belső

*) A *kujcsorgya* szót a szerző így értelmezi: «összeerősített rúdpar, melyen a hordókat gördítik». Ez az értelmezés tárgyi szempontból véve lehet helyes, de mint nyelvésznek első sorban azt kellett volna megállapítania, hogy ez semmi egyéb, mint a *korcsolya*; e tájshólásban ugyanis *o ~ u* «egyike a legelterjedtebb minőségi változásoknak», l. 12. l., *ly* helyén *j* hangzik, *korcsolyá*-nak tehát **kurcsója* felelhetne meg, ebből pedig a hangátvetés egy nemével **kujcsorja*, *kujcsorgya* lett.

parton» is, hanem «túlnyomó részben *j*», l. 10. l. De hogy ez a *j* azután további fejlődésében semmiben sem különbözik eredeti *j*-től, azt mutatja a *gerébgye*, a melyvel nem tud mit kezdeni,^{*)} és az e helyen nem említett *sérággya*; ez a *gerébgye* meg a *sérággya* azért is érdekesek, mert bizonyítják, hogy az merő véletlen, hogy «szó belsejében . . . ezen változást . . . csak az *r* és *m* zöngék után» találjuk, ha t. i. csak az eredeti és nem a *ly*-ből lett *j*-t vesszük tekintetbe, tehát bátran általánosabb alakban lehetett volna a hangtani jelenség föltételeit megállapítani tekintet nélkül arra, hogy az «*r m v g gy b*» után következő *j* igei vagy névszói személyragok» kezdő része-e vagy a szó tövéhez tartozik-e. Azután mit keres ebben az összefoglalásban a *gy*? Példát nem hoz föl a szerző *gy* után álló *j*-re, mert ha fölhozott volna, bizonyosan észre vette volna, hogy a *gyj* kapcsolatot a köznyelvben is szakasztott úgy ejtik, p. o. a *haggyja* alakban, mint a Dunán túl, hisz ha nem a balatonfelvidéki népnyelvet akarta volna csak jellemezni szemben a köznyelvvél, akkor ugyanazzal a joggal fölvehette volna a sorozatba még a *d*-t is, hisz a *rádja*-félék semmivel sem különböznek a *haggyja*-féléktől sem a köznyelvben, sem az illető nyelvjárásban.

Végre hadd említsem még, hogy KARDOS a szóban forgó jelenség leírása után ezt mondja: «csak hogy ez a hangváltozás sem mondható egész Göcsejben általánosnak». Nyr. 13 : 356. Hogy ez a megszorítás voltaképp mire értendő, azt lehetetlen kiolvasni e szavakból és még kevésbé K. egész, elég terjedelmes dolgozatából. Meglehet, hogy e megjegyzés csak a szó kezdetén *j* helyett tényleg nem következetesen jelentkező *gy*-re vonatkozik, akkor nagyon pongyolán van szerkesztve ez a megjegyzés, mert igaz, hogy a szó kezdetéről is beszél a szerző ebben a hosszú, 17 soros mondat elején, de áttér azután a «tőszóban», majd pedig «a névszó és ige ragozásának személyjeleiben» *j*-ből lett *gy*-re és közvetetlenül ez utóbbi csoportból fölhozott hat sor példához és még utána vetett «stb.»-hez csatlakozik az ő «csak hogy»-ja. Magából az értekezés anyagából azért

^{*)} «Két szóban, mondja E., más mássalhangzó lép helyébe: *gerébgye, vőfény*», l. 11. l.

nem lehet kiokoskodni, mert a mint már említettem. K. nem közli a szavakat minden helyen egyaránt és teljesen a göcseji kiejtés szerint, hanem félig vagy egészen irodalmi alakba öitőzteti, egy helyen így, más helyen meg amúgy, nem lehet tehát egyéb helyen közölt anyagból hangtani megfigyeléseinek helyességét és teljességét ellenőrizni.

II. A *j > gy* változás a hazai szlovének nyelvében.

Minthogy, a mint láttuk, a szó kezdetén *j*-nek *gy*-vé való változása erősen ingadozik a dunántúli nyelvjárásokban, talán sehol sem egészen általános, sok helyt meg éppen csak egy pár esetben mutatkozik, ellenben szó belsejében zöngés mássalhangzók után (nevezetesen *r m b g v* után) e változás egészen általános és minthogy a hazai szlovének nyelvében is csak az utóbbi helyzetben egészen következetes a *gy* ejtése, erősen kínálkozik itt a sorrend megváltozása: kezdenők ott, a hol a szlovén és a magyar nyelv találkozása valóban meglepő és első pillanatra szembeszökő, és csak azután térnénk át arra a jelenségre, a mely a szlovénben sem olyan kivételt nem ismerő vaskövetkezetességgel lép föl, a magyarban meg épen vidékek szerint erőben nagyon is különböző. Engem mégis más tekintetek arra bírtak, hogy megtartsam az I. fejezetben követett sorrendet. A meglepő találkozások, a melyek az említett jelenség körében a hazai szlovének nyelvében és a vele szomszédos dunántúli magyar nyelvjárások közt észlelhetők, engem is nagyon érdekelnek, de tanulmányaim egész menetéből önként következik, hogy kiinduló pontul nekem a hazai szlovének nyelve szolgált és hogy behatóbban csakis ezzel foglalkoztam, hogy tehát főfeladatomnak azt tekintettem, hogy ennek jelenségeit írjam le első sorban a legnagyobb gonddal és abban a sorrendben, a melyet megvilágításukra legcélszerűbbnek tartok. Minthogy pedig itt valóságos terra incognitára lépek és főleg egy, illetőleg két, az ország határszélén fekvő község adataira építek, igen kíváncsún nézve, hogy a jelenségnek nyomát kimutathassam más, írott forrásokból is, erre pedig szó elején sokkal több anyag kínálkozik. Ez volt a döntő ok, a mely arra bírt, hogy itt is először a szó elején jelentkező *gy*-ékről szóljak, egy másik ok

az, hogy a szó belsejében a hazai szlovének nyelvében bizonyos feltételek alatt nem csak mássalhangzó után, hanem magánhangzó után is fejlődött *j*-ből *gy*, a mire a magyarban nincs eset; tehát éppen a szó belsejében találunk olyan mozzanatot is, a mely látszólag élesen megkülönbözteti a hazai szlovének nyelvében mutatkozó fejlődést a dunántúli magyar nyelvjárásokban észlelttől.

a) Szó elején.

Szó elején *j* helyett *gy* szokott a mi szlovéneink nyelvében hangzani. Hogy egyes szavakban mégis fölváltva vagy kizárólag *j*-s kiejtés is jelentkezik, annak több oka lehet: a nyugaton szomszédos stíriai szlovének vagy delfelé határos horvátok hatása nyilvánulhat benne, de lehet a szlovén irodalmi nyelvnek a hatása is, annak a törekvésnek a hatása ugrianis, hogy «szebben» beszéljenek, mert akad és még inkább akadt régebbi időben tanító, talán lelkész is, a ki a *gy*-s kiejtést «csúnyá»-nak tartja, illetőleg tartotta — P. két faluról érdekes példát mondott el nekem, hogy a tanító valóban kiüldözte iskolájából a *gy*-t. E kérdésnek minden részletében való tisztázása csak akkor remélhető, ha az egész «vend nyelvterület»-et ismerjük. Annyira a nyelvhatár szélén fekvő községek, mint Vashidegkút és Szécsényfa, a honnan adataim származnak, természetesen már magában véve sem a legkedvezőbb alap egy nyelvjárás sajátosságainak megfigyelésére, de, nem szólva az így is annyira tanulmányos anyagról, örömmel megragadtam az alkalmat, hogy egy jeles hallgatóm akadt, a kinek ez a nyelv nem csak anyanyelve, hanem a kiben különben is egyesül minden, a mi ilyen tanulmányok végrehajtására kíváncsi: a nyelv alapos ismerete, éles megfigyelő tehetség, a nyelvterülettel való sűrű érintkezés, szorgalom, lelkesedés. Minthogy nyugodtan ő reá bízhatom a munka folytatását és teljes kiépítését, nem tartott vissza eddigi kutatásaim eredményének közvételétől az az én viszonyaim közt nagyon is kétes lehetőség sem, hogy valamikor talán mégis sikerül azt a területet bejárnom: kiveszem tehát a magam részét a munkából már most — egyes problémák fölvetésével és minden oldalról való megvilágításával, egyes szempontok megjelölésével,

a kutatás irányításával. Ezt az elhatározásomat megkönnyítette még egy kedves kötelesség is, a melynek melege gyorsan megérelte szlovén tanulmányaim ez első gyümölcsét. Fogadja a tek. Akadémia hálám jeléül azért a kitüntetésért, a mely e tanulmányokat már csiráikban bearanyozta!

A könnyebb áttekintés végett és hogy a későbbi kutatás eredményeit bele lehessen illeszteni, betűsorrendben közlöm az anyag egy részét, a melyet PÁVEL szóbeli és írásbeli közléseiből összeállítottam.*)

A következő szavakat csak *gy*-és kiejtéssel ismerem:

gyàblan gen. *gyabláni* «almafá» = szlov. jáblan.

gyàboka és *gyàboko* «alma» = szlov. jábolko.

gyàger = nem. Jäger [Jager], *gyagríja* «vadászat».

gyàgoda «eper» = szlov. jágoda.

gyàj «vadászat». A szó jelentése a fönt említett *gyàger*, *gyagríja* és a német *Jagd* hatása alatt fejlődhetett — a német hatás igen erős! GÁSP. II: 88. jahas «lovás» és jahanye «lovaglás», a 90. l. jási «lovagol» található. P. ezeket így javította ki: *gyàhas*, *gyàjanye*, *gyási*. Nekem föltűnt, hogy P. a *gyàhas* szóban, nyilván sietségében, meghagyta a *h*-t, a mely helyén hangzók közt rendesen *j*-t ejtenek, hacsak a *h* nem hangsúlyos szótag elején áll, de különben is kíváncsi voltam, hogy a «lovás»-ra

*) P. = PÁVEL ÁGOST; *P. lev.* = PÁVEL levelei: *szlov.* = irodalmi szlovén; *Gásp. II.* = GÁSPÁR a népiskolák II. o. sz. írt olvasókönyv 1870 ben megjelent szlovén fordítása (*Nove knige ctenjá za vesničski soul drúgi zloucs*), a melyben P. elejétől végig megjelölte a hangsúly helyét és belejavította a kiejtést; az innen idézett adatok tehát szintén P. kiejtését adják vissza — a fordító a *gy*-s kiejtést rendesen nem jelzi. Hangsúlyt P. csak kétfélet különböztet meg (rövid szótagon „hosszún”), hogy a hosszú hangsúlyos hangzókön észlelhető-e kétféle hanghordozás (ereszkedő és emelkedő), azt P.-nek eddig nem sikerült megállapítania, igaz ő sem zeneértő. A PLETERŠNIK szótárában jelölt hangsúly más területre vonatkozik, a melynek hanghordozása egészen más; mindennek előtt a mi nyelvjárásunk nagy előnye, hogy sokkal hívebben megőrizte az eredetileg rövid hangzókat (az irodalmi nyelv rövid hangsúlyos hangzót csak a szó utolsó tagjában ismer!), közelebbi ismerete tehát már ezért is rendkívül fontos.

melyik a rendesen használt kifejezés. P. erre azt felelte, hogy ennek neve rendesen *gyēzdec*, de hogy a lovaglás ő náluk jóformán idegen fogalom, hogy *gyàjati* náluk azt jelenti hogy «vadászni», hogy *gyàjanye* «vadászás»-t jelentene, de hogy ez elvont kifejezés helyett rendesen *gyàj* «vadászat» járja. PLETERŠNIK csak a *jága* szót említi mint németből átvett a «vadászat» jelentésében, a *jàhati* és minden származéka csakis a lovaglás fogalmát jelöli; egy **jah* képzést, a melyre a m. szlov. *gyàj* vallhatna, nem említ, csakis egy nőnemű *jàha*-t, a mely azonban természetesen megint csak lovaglást jelent: «das Reiten, der Ritt».

gyàjce tojás = szlov. *jájce*.

gyàksi «szebb», *najgyàksi* «legszebb» = szlov. *jäksi*; előfordul az alapfok *gyàki* is «erős, derék» jelentésben = szlov. *jäki* és *gyàko* «igen, nagyon» határozó is = szlov. *jáko*, de minthogy ez nem annyira népszerű mint a *těno* = szlov. *trdno*, *jáko* kiejtés is hallható; P. azt mondta egy ízben: *jáko*-t azt mondják, de a ki *gyàksi* h. **jäksi*-t ejtene, azt kinevetnék.

gyálnoszt «álnokság» = szlov. *jálnoszt*.

gyàlova (pl. *zemla* «föld») «meddő» = szlov. *jàlova*.

Gyàncsi, *Gyàncsek*, *Gyànos* «Jancsi, János».

gyàrek «árok» = szlov. *jàrek*.

gyásztreb «héja» = szlov. *jásztreb*.

gyàusa «egerfa» = szlov. *jólša*.

gyé, *gyèszte* «van», *gyèli* «van-e, vajjon, úgy-e» = szlov. *jè*, *jèst*, *jèli*; e mellett van egy mindig *j*-vel ejtett enklitikus *je*, a mely nem tartozik ide, minthogy rendes használatában mindig más szóhoz tapad és csak azzal együtt élhet, *j*-je tehát voltaképp nem is tekinthető szókezdőnek.

Gyeléna «Ilona» *Szvéta Gyeléna* Szt.-Ilona (helynév), *Gyelénka* «Ilonka», v. ö. szlov. *Jéla*, *Jélica* és hrv. szb. *Jelena*.

gyàlics «fenyő» és «karácsonyfa» = szlov. *jelič*.

gyemàti, præs. *gyemlén* «venni, veszek», *rögyemàti* «kivenni» = *jemàti*, *jémljem*;

gyeréb, *gyerbica* «fogoly» = szlov. *jerêb*, *jerebica* «Rebhuhn».

gyèrica (*gyèra* is, ha nagyobb) «jércze» = szlov. *járica* — csak véletlen találkozás, hogy a tőhangzó *gyèrica*-ban magas, mint a magyar *jércze*-ben, a ugyanis *gy* után gyakran hasonló

nyílt *e*-hez: *gyész* «én» = szlov. jaz, *gyészli* «jászol» = szlov. jásli, *gyègyed* «jegenye, hársfa» = szlov. jágnjed.

gyèsi gen. *gyèszja* «eczet» = szlov. jésih «Essig».

gyèszti, *gyén* «enni, eszem» = szlov. jésti, jèm; GÁSP. II. ben következetesen *j*-vel van írva ez a gyakran ismétlődő ige, P. épp olyan következetesen *gy*-re javítja a szókezdetet, de a *jelo* főnévben meghagyja a *j*-t (*kí nam jèlo, pìlo dáva* 169. l. «a ki nekünk ételt, italt ad») és azt jegyzi meg hozzá: «ritka szavak, főleg a *pìlo*; a rendes: *gyèszti*, *pìti*» [azaz: «enni, inni»].

gyèzero «ezer», több. gen. *gyèzér* = szlov. jèzero.

Gyòuzsef «József», *Gyòzsek*, *Gyòsko* «Jóska» = szlov. Józef.

gyòukati, *gyòucsen* «sírni, sírok», *gyòcs* «sírás» = szlov. jókati, jócem, jòc.

Gyùla «Júlia» = szlov. Júlija.

gyùg (ejtsd gyüki*) «déli szél, olvasztó szél; dél»: *gyùg pise* «déli szél fúj»; *od gyùga vòter pise* a szél délről fúj = szlov. jùg, gen. jùga 1. Thauwind, Südwestwind; 2. Süden; ellenben rendszeren *j*-vel a nyilván nem népies *jùzsn* «déli» = szlov. jùzsni. V. ö. MTsz. [Jug, Juh]: *gyuk-szél* Sopron-m.; Fertő mell.; Hermann O. Halászat: déli szél (meleg, olvasztó, fonyasztó szél). P. szülőhelyén egy család él, a mely *Jauk*-nak írja nevét, a melyet azonban mindig *Gyùgovi* «Jaukék» néven emlegetnek; egy szomszédos faluban egy özvegyasszony él, a kit *Gyùgoica* «Jugné»-nak hinak, a mit szlovénben *Jugovica*-nak írnának.

Gyùri gen. *Gyùrgya*, *Gyùrko* = szlov. Jurij, gen. Jurija.

A szlovén nyelvben eredeti, összláv *dj* (*dj*) kapcsolatból is mindig *j* lett és a hazai szlovének ilyenkor szintén *j*-t ejtenek, hacsak ez a *j* nem változott helyzeténél fogva szakasztott

*) A szlovén nyelvben a szó végén a zöngés mássalhangzó helyett zöngétlen hangzik, de minthogy ez az irodalmi nyelvet épp annyira jellemzi, mint a mi nyelvjárásunkat és minthogy a ragozott alakokban megmarad az eredeti zöngés hang, megtartom a zöngés mássalhangzó írását, csak a *gyész* «én» = szlov. jaz szócskát, melynek töve ragozott alakban nem fordul elő, írom következetesen *sz-szel*, a hazai szlovén irodalomban is mindig *sz-szel* írják: *jasz*!

az eredeti *j*-ék módjára *gy*-vé: a **medja* (v. ö. lat. *media*) minálunk is *mēja* «mesgye, határ», mert hangzók közt álló *j* hangsúlytalan szótagban nem változik *gy*-vé. Ezért meddő volna itt az a kérdés, hátha talán a szlov. *Jurij* elején valaha nagyon régi időben nem is *j* hang hallatszott, v. ö. m. *György*, hrv. szb. *Gjŭragj*, gen. *Gjŭrja*. MELICH a magyar névben hangzó *gy*-ket így magyarázza: «A magyar *György* a maga ő-jével német *Jörj* (v. ö. *Jörgen*) mása, s a *j*-ből, a mely vulg. latin kiejtésen alapuló hang, a magyarban lett a *gy*», l. Szláv jöv. I : 2 : 171. Ez nagyon tetszetős magyarázat volna, ha csak M. nem beszélne mindig a *j* > *gy* változásról úgy, mintha ez közös magyar hangsajátság volna, mert a Dunán túl igenis érthető volna egy *Jörj*-ből lett *György*, de máshol már nem; azután ha a *György*-ben szó elején álló *j*-ből *gy* lett a magyarban, miért nem lett *János*-ban, *József*-ben, lám a mi szlovéneink azt mondják hogy *Gyános*, *Gyözsef*, az «Ilona» is, a melyet a horvát-szerb *Jelena*-nak mond, náluk *Gjelena*, és miért maradt meg ugyanebben a magyar nyelvben különben a szó elején a *j*, akár közönséges szavakban, akár nevekben: *Jeruzsálem* (m. szlov. *Gjeruzsálem*), *Júlia* (m. szlov. *Gyŭla*), *Jakab*, *Jónás*, *Júdás* stb. stb.? A magyar *György* hatásának tudom be, hogy hazai szlovéneink *Gyŭri*-ben a *gy*-s kiejtést az írásban is jelezni szokták: a Gönczy-féle Abc (1899) a *Gyŭri* nevet *Gy*-vel írja, l. 54. l. háromszor, míg a *Gyános*, *Gyözsef*, *Gyŭla* «Júlia» nevet *J*-vel írják (az 54. l. kétszer található *Gyula* a magyar Gyula!); a *Dober Pajdás* kalendárium *János*-t és *József*-et ír, de a mellett *Gyŭri*-t (9 évfolyamban, csak 1903-ban április 24-ikén *Jürj*-t,*) míg a kevésbé népies másik kalendárium (*Kalendar Szreca Jezusova*) következetesen *Jürj*-t ír.

gyŭzsina «ozsona» - szlov. jŭzsina.

Míg az éppen említett esetekben és sok másban, *P.* a *j*-s

* De v. ö. a 35. l. k *Gyŭrjovomi* «György napja felé». Hogy a *Gyŭri* írást nem merően a kiejtés hí visszaadására való törekvés szülte, az abból is kitűnik, hogy a *Gyŭri* ragozott alakjaiban *r* után hangzó *gy*-t soha, de soha sem írják *gy*-vel, hisz az éppen említett *Gyŭrjovomi* is úgy hangzik, hogy *Gyŭr-gyovomi*.

ejtést nem népiesnek, affektáltnak*) tartja, más esetekben a *gy-s* kiejtés mellett a *j-st* is jogosultnak mondja; ilyenek:

gyègnyed «jegenye; hársfa», ritkán *jègnyed* = szlov. jágnjed.

A *ja > gye* megfelelést illetőleg v. ö. a fönt *gyèrica* a. mondottakat; a szerint véletlenség, hogy a m. szlov. *gyègnyed* és a nagykanizsai *gyegenye*, l. Ny. füz. 48:13, annyira hasonlítanak egymáshoz.

gyàj ritkábban *gyòj*,**) de *jaj* is «jaj!».

gyèlen és *jèlen* gen. *gyèlena* és *jèlena* «szarvas» = szlov. jèlen, jelèna.

gyeszén loc. v *gyészèni* és *jeszén* v *jészèni* «ősz» = szlov. jesên.

gyeszènovéc és *jeszènovéc* «kőrisfa» = szlov. jesenovéc.

gyèzik és *jèzik* nyelv, «Zunge» és «Sprache» jelentésben egyaránt, = szlov. jèzik.

gyezèti sze és *jezèti sze* «haragudni» = szlov. jezíti sze.

jàma, ritkán *gyàma* «gödör» = jáma, ellenben mindig csakis *gyàncskati* (burgonyaültetésnél) kis gödröcskéket ásni szlov. jámicckati.

Az utolsó példa fölötté érdekes és éles világot vet az egész jelenségre. P. a *jàma* szót jóformán nem is ismeri, náluk ugyanis a gödrot a németből vett szóval *gràba*-nak híjják (v. ö. Gőnczy Abc 1899:20. *szlépi szlépoga v grabo zapela* «vak vakot gödörbe visz»), a *jàma* elsősorban egy gyermekmeséből ismeretes előtte, a melyben *vúcsa* ill. *vúcska* *jàma* «farkasverem»-ről van szó, de a tisztán népies *gyàncskati*-t csakis *gy-s* kiejtéssel hallotta P. De mintha más vidékeken ismernék a tőszót is, még pedig a nyelvjárásnak teljesen megfelelő *gy-s* ejtéssel. A hazai szlovének számára kiadott és annyira a mennyire nyelvjárásukban irt könyvek ugyancsak fukarkodnak a szókezdő *j-ből* lett *gy*-nek phonetikus írásával, mégis éppen a *gyàma* kiejtésnek többször találjuk nyomát: a *Zobriszani Szloven*-ben kétszer is olvassuk a

*) Soha sem szabad arról megfeledkezni, hogy nem csak az irodalmi szlovén nyelv írja a fölsorolt szavakat *j*-vel, hanem az egy *Gyűri*-t kivéve a mi szlovéneink számára kiadott könyvek is!

**) A rövid *a* hazai szlovéneink kiejtésében a magyar *a*-nak felel meg és nem a szláv (szlovén) *a*-nak, tehát közel áll az *o*-hoz v. ö. *kàj* és *kòj* «micsoda».

gyamo accusativust 87. és 95. l. (vu *djamo* neszrecse és vr'zejo v-*djamo* pokójnoga, Kossics JÓZSEF azt írja egy helyen: vu veliko *djamo* zmetani, l. *Zgodbe vogerszkoja králesztra*, 1898-iki kiadás, 9. l. Ugyanaz a szerző vendül irt magyar nyelvtanában a szójegyzékben azt írja hogy *gödör*; graba, *djama*!, l. *Kratki naruk vogrszkoja jezika* 1833.

Ezzel kapcsolatban emlitem még a *gyunák* szót és változatait. Minthogy szlovéneink eredeti *u* helyett mindig *ü*-t, illetőleg hangsúlytalan szótagban *i*-t ejtenek, már maga a *gyunák* *u*-ja arra vall, hogy ez idegen szó. Az idegen szó, a mely nem lehet más, mint horvát,*) a *gyunák* alakban csak kezdő mássalhangzó-jában alkalmazkodott, míg a szintén ismert *jünák* alakban egy másik eleme öltött népies színezetet, de akad bizony változatlan *junák* ejtés is és teljesen átalakult *gyünák* is. P., mikor először kérdezősködtem, használtabb alaknak csak a többes számát mondta: *gyunácke* «vitézek» (*ü*-vel is) és a mellett egy szólás-felét említett: *junácski sztan najlěpsi sztan* «katonaélet legszebb élet», de egy levelében az *-ák*-kal képzett szavak közt *jünák-junák*-ot említett. Íme egy csak félig-meddig meghonosodott szó sok színben játszó képe! A III. fejezetben azt fogjuk látni, hogy szókezdő *j*-ből lett *gy* magas hangzók előtt gyakran *g*-vé lett és ezzel sűrűn váltakozik, nem lep tehát meg, hogy ŠTREKEJ nagy szlovén népdalgyűjteményében *günák* alakot is találunk és belőle képezett *günácski* melléknevet egy Vasmegyében följegyzett dalban; mind az öt szakasz így kezdődik: Sirmak *günak* touzi Po *günáckoj* vouzi,**) l. az 1159-ik dalt.

Hogy mennyire hajlik a szókezdő *j* *gy*-be való átmenetelre, azt legjobban mutatja az a tény, hogy az enklitikákat kivéve szlovén szót egyáltalában nem sikerült találnom, a melyben

*) Igaz van a szlovénben is «junák», de *u*-ja a velünk szomszédos szlovén területen *ü*-nek hangzik! A szlovén szó jelentése is kicsit más.

**) Az *a* mind a két esetben hangsúlyos és hosszú, de a különben elég pontos följegyzés szlovén szokás szerint ezeket nem jelöli; a magyarországi kiadványok a hosszú hangzót mindig jelölik és ezzel a legtöbb esetben a hangsúly helyét is meghatározzák, mert hangsúlytalan hangzó csak kivételesen lehet hosszú.

eredeti *j* következetesen *j*-nek hangzanék; ha szókezdő *j* mellett nem találunk *gy*-t illetőleg *g*-t, vagy idegennek bizonyul a szó (*Jùkob* --- keresztnevek szokatlan —, *Jêzus, júli, júni*) vagy a *j* később keletkezett és csak hébe-hóba hallható kapcsoló hang mint a *jùtro* és *jedíni* szavakban. *Jedíni* «egyetlen» váltakozik *edíni*-vel, de hogy az *e*-s szókezdő a régibb, azt mutatja egybek közt mindig *e*-n kezdődő *èden, èdna, èduo* «egy» testvére, az irodalmi nyelvben is *edíni* a használtabb és eredetibb alak. A rendes *ùtro* «reggel» szóval igaz a szlovén irodalmi nyelvben *jùtro* áll szemben, de tudvalevő dolog, hogy ez a szó eredetileg nem kezdődött a szláv nyelvekben *j*-én; a mi szlovéneinknél megmaradt a régibb, hangzón kezdődő alak: *ùtro* (ill. nőnemű *ùtra*), azt, hogy «holnap», mindig csak is úgy mondják hogy *vùtro* azaz *v* *ùtro* szóról szóra «reggelbe», azt, hogy reggel, «am Morgen», *zùtra*; GÁSP. II. az utóbbi h. azt írja hogy *zaùtra*, egyébiránt a «reggel» nála következetesen *ùtro* vagy *ùtra*, l. különösen a 158. l., *jùtro* írás nekem csak a *Dober Pajdás* 1900. évfolyamában tűnt föl, de kapcsoló hangot bizony néha PÁVEL is ejt: *dòbro jùtro* «jó reggelt»!

Látni való, hogy P. kiejtése szerint szókezdő *j* helyén nagy következetességgel jelenik meg *gy*; hogy magas hangzók előtt ez a *gy g*-vé válhatik, azt eddig éppen csak hogy érintettem, de most, mikor a *j*-nek *gy*-vé való változásának gyér írott nyomairól akarok szólni, meg kell előznöm a tárgyalást és a *j* helyén írt *g*-ket is annak bizonyítására felhasználnom, hogy a jelenség nem csak kis területen ismeretes, hanem a szlovéneink nyelvét általában jellemző sajátság. Hogy az igazi kiejtés milyen nehezen érvényesül az írott emlékekben, arra csattanós példa az írott *jasz szem* «én vagyok», a melyet úgy ejtenek hogy *gyêsz szàn*! Hallottuk már, hogy GÁSP. II.-ben a *gyêszti* «enni» ige alakjai igen gyakran találhatók és következetesen *j*-vel vannak írva, de hogy P. a *j*-t épp oly következetesen *gy*-re javította (én 26 ilyen esetet jegyeztem ki magamnak); könyvben mindössze egyszer találtam *gy*-s írást, a ponyvairadalom egy termékében, a mely elég pongyolán van írva és hanyagul javítva, úgy hogy a valóságos kiejtésnek megfelelő alak, mely egy ízben rászaladt az író tollára, szerencsésen ott is maradt a nyomtatásban --- a nyelvész nagy öröme! Értem a *Sztarisinsztro* i

zracsinsztro című 1898-ban megjelent művecsket, a melyben evésről-ivásról ugyancsak sok szó esik; *j*-vel irt alakot 12-öt jegyeztem ki belőle, l. 32. l. öt eset, 33., 34., 35., 49., 51., 54., 56., de lehet több is, mert ezeket eleinte nem jegyeztem ki, hisz minden könyv így írja a *gyészti* ige alakjait, csak akkor kezdtem iránta érdeklődni, mikor az 57. lapon rábukkantam az eleven húsból és vérből való *gyo*-ra.*) E föltűnő írással szemben ugyanabban a munkácskában mindig csak *j*-vel vannak jelölve nemcsak a *gyészti* «enni» ige többi alakjai, hanem az itt népies mezben fölötölő *gyo* alak is, l. 32. l. Jasz bi *jo* pa pojo «én enném és megenném». Az éppen említett erősen népies könyvecskeben még más *gy*-s írás is található: a *gyäger* szót ugyan *j*-vel írja, de ugyanazon a lapon a belőle kepezett *gyagríja*-t *gy*-vel: tri *Jágre* «3 vadászt», slo je vö dvajszeti *Jágrov* na *gyagrijo* «kiment 20 vadász vadászatra» l. 15. l.; a *gyüner* «ökör» accusativusa a kiejtéshez képest *gyüncza*-nak van írva a 21. l.; a szlov. jécati, ječi «jajgatni, jajgat»-nak minálunk *gyécsati*, *gyecsi* ill. *gecsi* felel meg, itt kétszer *gyecsi*-t találunk (46. l. *gyecsi*, 57. *gyecsi*) és egyszer *gecsi*-t, l. 70. l.; a szlov. *jédrni* «schnell, hurtig»-nak minálunk *gyédrni*-*gèdrni* «fürge; buzgó, szorgalmas» felel meg, a belőle képezett *jédrnost*-nak pedig *gyédrnoszt*-*gèdrnoszt*, itt azt olvassuk hogy *gyedrnoga*, l. 29. l., és *gyedrnosztjom*, l. 53. l.; olvasunk végre egy *gyám* szót szakasztott ugyanabban a jelentésben, a melyet PLETERŠNIK a szlovén *jân* a. említ: eden *gyám* goricz na dvajszeti kopácsov, l. 28. l.**) Az említett esetek azonban meg sem tartoznak egészen egy sorba a föltűnő *gyo* írással: a *gyo* írás páratlan szlovéneink irodalmában, bizonyos szavaknak (p. o.

*) Ezt az egész hazai szlovén irodalomban, úgy látszik, magában álló följegyzést MELICH is kihalásztta, idézi is a helyet Szlav Jöv. I : 2 : 40. l. - - *tom* nála sajtóhiba *bom* helyett.

**) Minthogy a szó végén álló *-m* helyett szlovéneink többnyire *n*-t ejtenek, ámbár *m*-t írnak, könnyen megeshetett ebben a pongyolán szerkesztett könyvben, hogy eredeti *n* h. is a szó végén *m*-t irt a szerző. A szó egyebiránt német eredetű: nem reg egy tolnamegyei német nyelvjárásból említettek: *jo~* (kfn. *jân*) «Weinbergszeile» l. SCHÄFER ILLÉS *A kalaznói német nyelvjárás hangtana*, 1908, 14. l.

gyü nec, *gyecsi*, *gyèdrni*) phonetikus írása ellenben elég sűrűn található, található olyan könyvekben is, a melyektől a népieskedés távol áll és melyek gonddal vannak írva és átnézve, csak nem kell okvetetlenül mindig *gy*-t várnunk eredeti *j* helyén, egy-egy *g*-s írás is eredeti *j* > *gy* változásra vall, mert a *g* itt, a mint a III. fejezetben látni fogjuk, mindig *gy*-n keresztül lett *j*-ből és a *gy* a *g* mellett mindig még ki is mutatható. GÁSP. II. az ökröt *gyü nec*-nek írja, l. 10. l., ragozott alakjait (*gyü nca* stb.) a kiejtés szerint írja: 71. *gyünci*, 72. *gyünce*, 152. *gyüncév* g. pl.: a *gyècsmen-gècsmen* «árpa», a mely minálunk a szlov. ječmen-nek megfelel, GÁSP.-nál mind a két népies alakban olvasható: 120. *gyecsmen*, 45. *z-gecsmena* «árpából»; *g*-s írással találjuk a *gèdrno*, 59. és 161. l., és a belőle származott *gèdrnoszt* szót, 6., 49., 97., 135., de a *gèdrno* tőszava egyszer az irodalmi szokás szerint *jedro*-nak van írva, l. 16. l., többes nom.-a az 56. l. megint *gèdrovje* alakban tűnik föl;*) a *Sztarisinsztvo*-ban talált *gyecsi-gecsi*-vel szemben itt a népies kiejtés csak egyik változatát találjuk: *gecsécs* «jajgatva» 12. l.; a szlovén jèzdi «lovagol» helyett itt *gèzdi*-t (olv. *gèzdi*) találunk, l. 35. l., v. ö. 48. *gèzdna* zména «lovagló játék». A Gönczy-féle ABC-ben 1899. a *gyü nec* népies alak küzd az irodalmi helyesírással: a 24. l., a hol a *gy* betűkapcsolatot gyakorolják olvasásban és írásban, természetesen csupa *gy*-s írást találunk: *gyü nec*, *z gyünci*, *gyü nec* (ü itt sajtóhiba ü h.), *gyünci*, de a 71. l. *jünce*, *gyünce*, *jünci* két irodalmi alak fogja közre a népiest, egészben véve ez mégis erősebbnek bizonyul, mert az 54. l. kétszer találjuk: *gyü nec* (! *gyü nec* h.) és *gyünci* és a 66. l. is azt olvassuk hogy *gyünce*. Legérdekesebb az 54. l. az utolsó mondat: *Gyüncé* je mládi *gyü nec* ali telesics, mert benne a szlov. junè-nak megfelelő *gyüncé* is népies alakban jelenik meg; ezt igaz olvastuk már a 24. l. is, de «*gy*» alatt, tehát olyan kapcsolatban, a melyben *j*-s írás nem is volt elhelyezhető, P. a szót nem ismeri. *Gy* és *g* változik a *gyèdrni-gèdrni*-ben: 47. Mihál sze *gyèdrni* és 60. *gedrno*; azon nem változtat semmit sem az a körülmény, hogy P. nem

*) A *gyèdrni-gèdrni* eredeti jelentése az hogy «magvas», innen: «erős, fűrgő; buzgó, szorgalmas»; tőszava *gyèdro-gèdro* «magvat» jelent.

ismer *gyedrni* *sze* ígét,*) így is ez a *gyedrni* *sze* annak kétségtelen bizonyítéka, hogy a fordító a *gèdrno* mellett ismerte a *gyèdrno* kiejtést is. Csakis *g*-s alakban találtam a *gyèzdi-gèzdi* «lovagol» szót: 35. *gèzdi*.

Még csak KÜZMICS ISTVÁN 1771-ben megjelent bibliafordításáról akarok röviden megemlékezni, az egész hazai szlovén irodalomnak e legkiválóbb termékéről, a melynek tartalmát I. MELICH bibliographiájában 5. sz. a., M. Könyvszemle 1902. MELICH több példát állított össze belőle szókezdő *gy*-re, I. *Szláv Jöv.* I : 2 : 39. k., mások is hivatkoztak már e forrásra, de igazi fogalmat arról, hogy milyen ritkán írja mégis KÜZMICS a *gy*-t olyan szavakban illetőleg alakokban, a melyekben a régebbi *j* helyett *gy*-t ejtenek a mi szlovéneink, csak úgy nyerhetünk, ha szembe állítjuk a *gy*-vel írt szavakkal a *j*-vel írt, szintén *gy*-vel ejtett szavakat. Máté evangéliomában szó elején egyáltalában csak háromszor találjuk az igazi kiejtés hű tükrét: *gyűnczi* azaz *gyűnci* «ökrök» 22 : 4., *gejzdi* «lovagol» 21. fölíratában és *gyeszi* «eczet» 27 : 34., de a 48. vsben z *jesziom* «eczettel». A *gyèszti* ritkábban *gèszti*-nek ejtett ige alakjai sűrűn ismétlődnek, de mindig *j*-vel vannak írva, ámbár a legkisebb kétség sem férhet ahhoz, hogy a nép akkor sem ejtette így: inf. *jeszti* 12 : 1. és 4., 14 : 16., 15 : 20. és 32., 24 : 49., 25 : 35. és 42.; præs. *jej* «eszik» 11 : 19., *jejo* «esznek» 15 : 2. és 27.; ptc. præt.-act. *jo* je «evett» 12 : 4., *nej je jo* «nem evett» 11 : 18., *bom jo* «enni fogok» 26 : 18., *jeli* *szo* «ettek» 14 : 20., 15 : 37. és 38., 24 : 38., *ka* *bodete jeli* «mit fogtok enni» 6 : 25., *da bi oni jeli* «a mint ettek» 26 : 21. és 26.; imperat. *jejte* «egyetek» 26 : 26.; a *gyèszti*-ből származó *gyèsztvina* «eledel» is *j*-vel van írva: accus. *jejsztvino* 24 : 45. A kérdő *gyèli* «van-e, vajjon» következetesen *jeli*-nek van írva 11 : 10. és 11., 16 : 9., 18 : 12., 20 : 22., 22 : 17. stb.; a *gyèsz* «én» kivétel nélkül *jasz*-nak van írva, rövidült *gye* (*ge*) alakját csak egyszer találtam *sz* előtt (14 : 29. *ja* szám); a *gyòukati* (*sze*) «sírni», *gyòukanye* «sírás», *gyòcs* «sírás» min-

*) PLETERŠNIK éppen a magyar szlovének területéről jegyez föl egy ilyent, de szokása szerint kivetközteti a tájszót hang és hangsúly tekintetében eredeti mivoltából és teremti így sehol a világon nem hallható alakokat: *jeidrni* *se* sich üben ogr.-C.

denütt *j*-vel van írva: *joukala* je «siratta» 2 : 18., nej szte sze *joukal* «nem sirtatok» 11 : 17., *joukanye* 8 : 12., 13 : 42. és 50., 22 : 13., 24 : 51., 25 : 30., *jocs* 2 : 18.; a *gyaj* (gyoj) «jaj» fölkiáltó szócska mindig *jaj*-nak van írva 23 : 13., 14., 15., 16., 23., 25., 27., 29. A *gyemàti*, *gyemlén* «venni, veszek» igét, melyet KÜZMICS maga is más helyen *gy*-vel ír, l. MELICH művében a fönt idézett helyet, Máté evangéliomában mindössze kétszer találtam, még pedig *j*-vel írva: 17 : 24. és 25. *jemljo* «vesznek»; a *gyèzero* «ezer» *j*-vel van írva: pétjezero «5000» 14 : 25. és 16 : 9., stirijezero «4000» 16 : 10.; deszét jezer «10000» 18 : 24.; *j*-vel van írva a *gyálnoszt* : z *jálnosztjom* «álnoksággal» 26 : 4., *j*-vel a *gyárem* «járom», *gyáko* a *gyàma-jàma* «gödör, verem» szavak is: *járem* 11 : 29. és 30., 21 : 5.; *jáko* 17 : 14., 26 : 22., 38. és 75., 27 : 54.; vu *jamo* «a gödörbe» 12 : 11. vagyis a valódi kiejtéshez hívebben *rjamo* 15 : 14.)*

MELICH összeállításából kitűnik, hogy KÜZMICSnél találni még egy pár *gy*-vel írt szókezdetet, de egészben véve az arány nem igen változik, a *j*-s írás sokkal de sokkal gyakoribb, a *gyèszti* «enni» alakjai, *gyèli* «van-e, vajjon, ügye», *gyèsz* «én», tehát éppen e számtalanszor előforduló szavak, következetesen *j*-vel vannak írva, a *gy*-s alakokat igazán csak úgy ki kell halászni a sok *j*-s írás közül. Ha ehhez, tárgyalásunk menetét megelőzve, hozzátesszük, hogy szó közepén, csaknem azt lehet mondani, soha sem találunk eredeti *j* helyén *gy*-s írást,**) se KÜZMICSnél, se más írónál — az a pár *gy*-s írás, a melyet mégis föl lehet hajszozni, még a fehér hollónál is ritkább —, némileg érthető, hogy a szlovén MIKLOSICH, a ki szülőföldjéről,

*) A *gyàma-jàma* szó P. szerint ritka: KÜZMICS sem használja mindenütt, a hol a legújabb 1880-ban megjelent kiadásban találjuk: az 1771-iki kiadásban p. o. Márk 11 : 17. *lúnkyo* áll és 12 : 1. *kad* az új kiadás *jamo* olvasata helyén.

**) Nem ide tartozik *angyeo* «angyal», *evangyeljom* «evangéliom» és *Egyiptom*; az olyan ptc. præt. pass.-ban, mint *rodjen* «natus», *szodjen* «judicatus, elítelt» stb. sem áll a kettős *gygy*-vel olvasandó *dj* eredeti *j* helyén (v. ö. MELICH *Szláv jöv.* I : 2 : 40.), ezek analogikus alakok, a melyekben a *d* az általános igetöböl behatolt a ptc. præt. pass.-ba is, v. ö. inf. *roditi*, *szoditi* stb.

Luttenbergből, akár gyalog elérhette volna a mi szlovének területét, alig sejt valamit erről a hazai szlovének egész nyelvét át meg átjáró jelenségről. M. *Vergl. Lautl. d. slav. Spr.* cz. művének második, 1879-ben megjelent kiadásában mindössze két igazán idetartozó esetet tud fölhozni: «jèdrnъ: jèdrn. gedrn, ġedrn, ġedjern hg. Man merke auch gečmen.», l. 359. l. Az utóbbi a szlov. *jěčmen* «árpá»-nak megfelelő *gyčsmen-gěčsmen*, az első, a szlov. *jědrn*-nek megfelelő szó, a mely minálunk *gyědrni-gědrni*-nek hangzik, de tudtommal sehol sem **gyegjerni*-nek. M. más helyen is magyar szlovénnek («hg.») mondja ezt az alakot: «*gyegjerno* hg. cito lautet auch *jedrno, gedrno: jědrno*» u. o. 342. l., de ez nyilvánvaló tévedés, ezt a horvát *kaj*-beszélőknél ma is jól ismert alakot valószínűleg BELOSTENEC szótárából írta ki. Hogy M. különben nem ismeri a magyarországi szlovén nyelvnjárásnak szóban levő sajátosságát, az csattanósan kitűnik abból, a mit a himnemű főnevek többes nominativusáról mond, l. *Vergl. Gr. 3: 134.*, a miről a Függelék-ben lesz majd szó. MIKLOSICH után sem sokat törődtek a beszélt nyelvvel, OBLAK egy rövidke megjegyzése egészen magában áll és könnyen elkerülhette a kutatók figyelmét. A muraközi horvát nyelvjárásról írt értekezésében egészen mellékesen említi a *j > gy* változást egy hazai szlovén községből: «*j*, azt mondja, a muraközi nyelvjárásról, változatlanul marad: *jūnec, žerjavi, jän.* míg a magyar szlovének északi nyelvjárásában (Pecsarócz) *gy*-vé válik».*) Arról, hogy a szó belsejében ez a változás bizonyos föltételekhez van kötve, nem tesz említést. Régebben, mikor O. értekezéseiben többször érintette a kérdést, nagyon zavaros fogalmi voltak róla, becses bennök jóformán csak az, a mit VALJAVEC értesítése gyanánt közöl. «Ich habe mich, mondja, in dieser Angelegenheit an den Herausgeber der *Pred.*,***) H. M. Valjavec, gewandt und erhielt die freundliche Mittheilung, dass

*) *j ostaje nepromijenjeno: jūnec, žerjavi, jän, dok se razvi u sjevernem govoru ugarskih Slovenaca (Pečerovence) u gy, l. Zbornik za narodni život I Zagreb 1896. 52. l. V. ö. a 44. l., a melyből kitűnik, hogy O. megfigyelései igen kis körre terjedtek.*

**) VALJAVEC kiadott régi magyarországi szlovén prédikációkat a *Letopis matice slovenske* 1874. és 1877. évf.-ában.

das *j* in Art des magy. *gy* in der Gegend von Narsinci und nördlich von Kaniza (Göcseiska okolica) ausgesprochen werde, z. B. *gyécati*, *žergyav*, *gyemlew* [! sajtóhiba *gyemlejo* h.], *trigye*, *gyesti* etc. Daneben wird auch noch *j* gesprochen: *ječati*, *žerjav* etc. So seien auch die betreffenden Beispiele in den Pred. zu lesen: *žerjavo* oder *žergyávo* (wenn auch in der Handschrift dreimal *g* und einmal *j* geschrieben steht), *jemati*, *jemlé*, *trigye* etc.» Arch. f. slav. Phil. 12. [1890]: 21. jegyz. Hogy O. menyire nem ismerte akkor szlovéneink kiejtését, az kitűnik egy két évvel később írt értekezéséből, a melyben egy másik szlovén tudóssal, ŠKRABECCEL folytatja azt a különös vitát, a melyben mind a kettő egy hazai szlovén alak hangtani fejlődését nagy hévvel ellenkező módon magyarázgatja — a hazai szlovén nyelvjárás hangtanának ismerete nélkül! «Š. spricht, mondja O. Arch. 14: 355., von einem *g* oder *gy* für *j*, als ob zwischen *g* und *gy* im Magyar. kein Unterschied wäre, in letzterem ist doch ein spirantisches Element vorhanden und der Unterschied demnach nicht bloss in dem Grade der Weichheit oder Härte». Egészen nyilvánvaló, hogy O. nem is sejti, hogy a magyar *gy* palatalis *ǵ*-t jelöl! De téved abban is, ha alább így folytatja: «Wir lesen [t. i. az említett prédikációkban] neben *ogjen*, *ogyen* auch *geci*, *trigye*, obwohl hier doch nur ein Laut gemeint sein kann. Die Schreibung *örgo* (erjul) kennzeichnet besonders den grossen magy. Einfluss in der Orthographie». Hisz a *gecsi* kétségtelenül *g*-vel olvasandó és gyakran hallható alak, a *j*-ből lett *gy* magas hangzók előtt akárhányszor *g*-be ment át és a *g*-s ejtés ilyen esetekben folyton váltakozik a *gy*-s ejtéssel. Az *örgo* igaz föltűnő alak — P. csakis *örgyo* kiejtést ismer (*örgyati* ordítani) —, föltűnő csakúgy mint *žergávi*, a mely helyett P. csakis *zsergyávi* kiejtést ismer, de éppen alig hibás a «magyar helyesírás» (a prédikációk a XIX. [!] század elejéről valók), hanem talán a kiadó, a ki jónak találta a prédikációkat nem eredeti helyesírásban, hanem átírásban közölni (így érthető az *ogjen* és *ogyen* váltakozása is, a kéziratban mindig *ogyen* állt). El lehet képzelni, hogy a bennünket érdeklő jelenségről milyen zavaros fogalma lehetett e két jeles szlovén nyelvésznek, mikor a nyelvjárást nem az életből ismerték, hanem csak írott följegyzésekből, az írott följegyzéseket pedig még akkor sem értették meg, ha el-

vétve híven tükröztették is az illető jelenséget. Ha a rendesen irt (de vajmi ritkán ejtett) szókezdő *j*- helyett a kiejtésnek valóban megfelelő magyar *gy*-t vagy *g*-t is találtak valahol, nem tudtak mit kezdeni vele. OBLAK egészen nyilvánvalónak tartja, hogy *gecsi* nem lehet más mint *gyecsí* tökéletlen leírása, a *gyecsí*-t meg nem tudja elolvasni sem ő, sem ŠKRABEC. Mert nézzük csak, hogy minek nézi ŠKRABEC a magyar *gy*-t: «Für meine Beweisführung, mondja, schien es mir genügend, die Thatsache einfach zu constatieren, indem ich voraussetzte, dass der verständige Leser ohne Mühe selbst es sich denken müsse, dass ich dem *gy* nicht die Geltung eines harten *g* zuschreibe. Dass es aber von dem weichen *g* [én ritkittattam] nicht gar weit ist zum harten, das wird man mir doch wohl zugestehen» l. Arch. 14: 338. l. Tehát Š. azt hiszi, hogy a m. *gy* palatalis *ǵ*-t jelent!

b) Szó belsejében.

α) Mássalhangzó után.

Ahhoz a ponthoz értünk, a hol a dunántúli magyar nyelv-járások és a hazai szlovén nyelv találkozása a legföltűnőbb, a hol igazán meglepő. Szó elején a dunántúli magyar éppenséggel nem ejt következetesen *gy*-t *j* helyett, sőt egyes vidéken a hangfejlődésnek csak igen gyenge nyoma található; a szlovéneink ejtésével való hasonlatosság annál kevésbbé tűnik föl e ponton, mert a szlovének sem ejtenek mindig *gy*-t ily esetben, hallani *j*-s ejtést is a *gy*-s mellett, a *gy*-ből magas hangzók előtt fejlődött és erősen érvényesülő *g* is elfedi a nyomokat, de a szó belsejében mássalhangzó után mind a dunántúli magyarságban, mind szlovéneink nyelvében olyan következetesen fejlődik *j* előtt a dentális zár, hogy a részletekben mutatkozó eltérés sem zavarhatja meg a kutatót a jelenség teljes azonosságának fölismerésében. Mielőtt azonban a magyar és szlovén jelenséget összemérjük, lássuk szlovéneink nyelvéből a tényeket.

A jelenség különösen bizonyos mássalhangzók után olyan gyakori, hogy a bizonyítékok felsorolását csaknem teljesen a véletlenre lehet bízni, kiírom tehát mindenek előtt GÁSPÁR II.-ből az ott található eseteket PÁVELnek a valóságos kiejtést föl-

tüntető javításával; első helyen áll mindig a szokott írásmód, a melyet GÁSPÁR fordítója is követ és a mely az eredetibb, a közszlovénben még megmaradt, de minálunk már túlhaladt hangállapotot tünteti föl; arra következik PÁVEL phonetikus, tehát az igazi kiejtést ábrázoló írása. Éppen mert e jelenség olyan következetes, mert szlovéneink mássalhangzó után mindig *gy*-t illetőleg *ty*-t ejtenek *j* helyett, e kiejtést még elvétele sem szokták az írásban jelölni, hisz itt nem ingadozik a kiejtés úgy mint a szó elején, hanem mintegy akaratlanul dentalis zár képződik a *j* előtt, a mely ezzel palatalis dentálissá folyik össze. Csak ha a kiejtés erősebben eltér az etymologiai alaptól, ha a zöngétlen mássalhangzó után keletkezett *ty* *k*-ba megy át, találjuk, még pedig igen sűrűn, ennek nyomát az írásban is. Itt azonban első sorban a zöngés mássalhangzó után jelentkező *gy* érdekel bennünket, a *j* > *ty* > *k* változással külön foglalkozom a *Függelék*-ben.

b után *j* helyett *gy*-t ír és ejt PÁVEL: GÁSP. II. 92. zobjé: *zobgyé* — *zòub* «fog» több. nom.-a; 103. kétszer és 114. pojbjé: *pòjgye* (**pojbye*-ből) — *pòjeb* «fiú, ném. Bube» több. nom.-a; 18. sibje ró'ze: *sibgye ròuzse* «rózsatő» — *siba* «vessző»-ből képezett gyűjtőnév; 145. bábjja kokòs: *bábjja kokòus* «öregasszony tyúkja» — *bàba*-ból képezett melléknév v. ö. szlov. bábbji és hasonló melléknévet *riba* «hal»-ból: *ribgyi* = szlov. ribji — *ribgye okòu* «halszem».

d után: 28. lüdjé: *lidgye* «emberek» szlov. ljudje, óbolg. ljudje — szlovéneink nem ismerik a *j*-s *l*-t és a régi *u* helyett *ü*-t, illetőleg hangsúlytalan szótagban *i*-t ejtenek; 148. honvédje: *honvédgye* «honvédek»; 15. mládo drevje sze mladje zové: mládo *drèvgye* sze *mladgye* zove «a fiatal fákat csemetéknek hívják» — *mlád* «fiatal»-ból képezett gyűjtőnév.

l után: 51. roditelje: *roditelgye* «szülők»; 28. veszeljé: *veszelgye* «vigasság, öröm» — *veszéli* «vig»-ből képezett elvont főnév; 16. kolje: *kòlgye* «karók» — **kòu* (v. ö. *kòlek* karó és *prekòu* «hasábfá» gen. *prekòula*); 81. vezálje: *vezálgye* «köteg»; 120. szilje: *szílgye* «gabona»; vdiljek: *vdilgyek* «hosszában, végig».

m után. GÁSPÁRban nem fordul elő ilyen eset, de a *gyárem* «járom» több. nom.-át, a mely *gyáremgye*, minden bizonynnyal úgy írná hogy járemje.

r után: 92. négyszer mórje: *mòurgye* «tenger»; 15., 19., 101. szkörja: *szkòurgya* «kéreg»; 43., 44., 144. vecsérja: *vecsér-gya* «vacsora»; 20. pozdêrje: *pozdêrgye* «pozdorja»; 71. és 98. skvorjánec: *skvorgjánec* «pacsirta»; 90. huszárje: *huszár-gye* «huszárok»; 164. tatárje: *tatárgye* «tatárok»; 137. komárje: *komárgye* — *komár* «szunyog» több. nom.-a; 10., 14., 98. pérje: *pérgye* — *pèro* «toll»-ból képezett gyűjtőnév; 165. z-máterjov: *z mátergyov* — *mati* «anya» instrumentalisa; 111. sztvarjöv: *sztvargyòv* — *sztvár* «állat» instrumentalisa; 23. erjávi: *er-gyávi* «barna»; 68. 'zarjávo — *zsérgyávo* «izzó»; 22. varje: *várgye* — *vàrvati* «örizni» præs. egy. 3. sz., a szlov. irod. nyelvben várovati várúje, v. ö. 129. da sze varjes: da sze *várgyes* «hogy őrizkedjél»; 50. vörjem: *vòrgyem* ill. *vòrgyen* — *vòrvati* «hinni» præs. egy. 1. sz., a szlov. *vérovati*, *vérújem*; 42. merjé: *mergyé* «meghal», 126. merjémo: *mergyémo* «meghalunk»; 57. gorizorjéjo: *gorizorgyéjo* «fölszántják», így olvasandó az 56. l. található orjém «szántok» alak is, a mely PÁVEL figyelmét elkerülte, beszélni mindig úgy beszél, hogy *orgyém* (ill. *orgyén*), *orgyés*, *orgyé*, *orgyémo*, *orgyéte*, *orgyéjo*, v. ö. 71. és 171. orjé: *orgyé*, 119. és 147. orjéjo: *orgyéjo*; 57. raztorjeni: *raztòrgyeni* — *raztoriti* «szétszórni» ptc. præt. pass.-a; 150. pokvarjeni: *pokvàrgyeni* — *pokvárìti* «elrontani»-ból ugyanaz az alak.

v után: 24., 25., 114., 124. divji: *divgyi* «vad» — 43. és 93. divjácsina: *divgyácsina* «vadállat»; 13., 15., 16., 18., 27., 56. drevje: *drèvgye* — *drèivo* «fa, arbor»-ból képezett gyűjtőnév; 25. zsarjavje: *zsérgyávgye* «gémek»; 113. csrvjé: *csrvgyé* — *csàrv* «féreg» több. nom.-a; 6. lisztövje: *lisztòvgye* — *liszt* «levél» több. nom.-a; 18. és 56. grmòvje: *grmòvgye* — *grm* «bokor»-ból képezett gyűjtőnév; 51. bratovje: *bràtorgye* és sztrícovje: *sztrícovgye* — *bràt* «fivér» illetőleg *sztríc* «nagybátya» több. nom.-a*); 116. plasztovjé: *plasztorgyé* — *plászt* «asztag»-

*) *Sztríc* az atyai nagybátya, az anyainak neve *vűjec*, gen. *vűca*, ennek több. nom.-a *vűcovje*, GÁSP.-nál ugyanabban a sorban olvasható, a melyben *sztrícovje* áll; PÁVEL, a ki addig számtalanszor belejavította az ilyen helyzetben egészen következetesen jelentkező *gy*-t, különben is jól tudta, hogy ezt a jelenséget amúgy is ismerem, ezúttal nem jelezte a valóságos kiejtést, a mely természetesen csakis *vűcovgye* lehet.

ból képezett gyűjtőnév, P. egyébiránt nem ismeri a *plászt* szót (de ismer belőle képezett *plasztics*-ot); 120. klaszovjé: *klaszorggyé* és többször a vele rokonértelmű vlatovjé: *vlatorggyé* — *klász* «kalász» és *vlát*-ból képezett gyűjtőnevek. Az esetek még egész sorát idézhetném itt, a melyekben GÁSPÁR fordítója következetesen *j*-t ír az élő nyelvben épp olyan következetesen hangzó *gy* helyett, de mivel PÁVEL a folyton ismétlődő hasonló eseteknél nem tartotta mindig szükségesnek a javítást, — hisz többször beszéltünk már erről és tudta, hogy a legkisebb félreértéstől sem kell tartania, én az esetek egy részét meg sem említettem; hiány példákban éppen *v* után amúgy sincs és az élő nyelvből játszva lehetne a példákat a megúnásig szaporítani.

z után is *gy* hangzik *j* helyett, de GÁSPÁRban nem találtam megfelelő példát. Igaz előfordul a 148. és 149. l. vitez többese vitézje, a mely másképp nem hangozhatnék mint *vitézgye*, — de a vitéz maga sem népies kifejezés. Épp olyan ismeretlen P. előtt a 141. l. olvasható sereze alak, úgy hogy a lap szélére azt jegyzi «sereg?», azaz kérdi, vajjon a *sereg*-ből származik-e, a melyet igenis ismer. De ha a sereze alak megvolna, természetesen *gy*-vel ejtenék, ez mind abból önként következik, a mit már eddig is tapasztaltunk, de tényleg ki is mutatható egy szakasztott ilyen módon alakult több. nom. más szóból: *vrág* «ördög»: *vrággye* — lágoji kak szí *vrággye* «rossz mint valamennyi ördög». Ugyanazt bizonyítják azok a szavak is, a melyekben a *z* már a tőhöz tartozik: *pěinez*: *pěinezgye* «pénz» és *rògoz* «gyékény»: *rògozgye*.

zs után mindössze két példát találtam GÁSPÁRNÁL. Az első a ro'zjé, a melyet P. két helyen, a 33. és 96. l., kijavított *rozsggyé*-ra, egy másik helyen, a 10. l., azonban meghagyott azzal a megjegyzéssel, hogy «ritka». Én, mikor az első helyre rábukkantam, tavaly nyáron levélben kérdést intéztem hallgatómhoz, a ki akkor szülőföldjén tartózkodott és gazdag anyagot gyűjtött a nép ajkáról; júl. 29. a következő feleletet küldte nekem: «*Rozsggyé* a rendes neve a tavaszkor lemetszett szőlőágacskáknak; a fegyver = *orozsggyé* és *rozsggyé* is; de mert a nép nem igen használja, ritkának jeleztem». Az *orozsggyé*-*rozsggyé* «fegyver», akár népies, akár nem, minthogy ha használják, csakis

gy-vel ejtik, megerősít bennünket az eddig tapasztaltakban a szlov. irod. nyelvben oróžje, az óbolg.-ban orazje felel neki meg; az igazán népies *rozsgye*, a mely tavaszkor lemetsett venyigét jelent, *rozga*-ból képezett gyűjtőnév, az irod. szlovénben neki *rôžje* «Rebenabschnitzel, Rebenreisig» felel meg, a melyből valamikor SIMONYI, a ki még most is PLETERSNIK szótárából szereti idézni az állítólag a magyar nyelvbe átment szlovén szavakat, a *rôžse* szót magyarázta, l. Nyr. 30 : 533. és v. ö. u. o. 555. l. Mihelyt szlovéneink nyelve ismertebb lesz, PLETERSNIK szótárát, reménylem, óvatosabban fogják minálunk használni.

A másik eset még ennél is érdekesebb. GÁSPÁR könyvében ugyanis azt olvassuk a 36. l.: Győ po trnyi, *glô'zdji*, gràbaj, Győ, Lisa! a 67. l. a bennünket érdeklő szó szakasztott ugyanabban a kapcsolatban ismétlődik, de immár másképp írva: be'zijo i tü po trnyi, *glô'zji*, gràbaj; po trnyi, *glôuzsgyi*, mert így olvasandó a szó, azt jelenti, hogy «tűskön-bokron át», a *glôuzsgyi* pedig a *glôuzsgye* loc.-a, a mely *glog* «galagonyá»-ból képezett gyűjtőnév*); a szó a szlovénben glôžje (= ób. gložje) «das Weissdoringestruppe». Az első helyen található, a valóságos kiejtést sejtető glô'zdji írás az egész 176 lapra terjedő könyvben az egyetlen, a melyben a mássalhangzóra következő *j* helyett minálunk tényleg ejtett *gy* keresztül tört a merev szabályon és az írásban is nyomot hagyott!

Az említett glô'zdji írás annál érdekesebb, mert különben ez a hangfejlődés, éppen mert olyan általános, az írásban egyáltalában nem szokott tükröződni. Nyomtatott könyvben nem is találtam eddig a glô'zdji íráshoz foghatót, csak a kinyomtatásra soha sem szánt prédikációkban, a melyeket VALJAVEC közzétett, akad itt-ott a valóságos kiejtésnek megfelelő, mondhatnók akár — pongyola írás: Letopis Mat. slov. 1877 : 110. *silaje* «gabona», 121. *margjanje* «sanyargatás», 1874 : 144. *rožgje* «fegyver».**) Ezekhez a példákhoz csatlakozik az a sajátos zergávi «izzó», a melyet OBLAK zsergyávi-nak olvas, 1874 : 126. és 131., 1877 :

*) P. csak a dissimilált *dlôg*-ot ismeri, de *glôuzsgye* természetesen csak régibb *glog*-ból keletkezhetett.

**) Az átírás a kiadótól származik, az eredetiben *gy* h. *gy* áll.

113. — v. ö. 1877 : 96. zérjái. A mire nekem nem sikerült nyomtatott könyvből más példát találni, mint a fönt említett gl'ozdje írást, arra MELICH két esetet hoz föl: «*ludomergye* (Szlov. sillab. 1780-ból, szlov. *ludomerje*), *vögyelgye* (= szén, Dober pajdás, napt., szlov. *vogelje*).» Szláv Jöv. I : 2 : 40. Az első könyvet nem ismerem, a *Dober pajdás* naptár minden évfolyamát elolvastam, az első évfolyamokat, a melyek M. ez állítása előtt jelentek meg, külön e czélból újra elolvastam, de nem tudtam erre a mindenkép föltűnő, hogy ne mondjam hihetetlen vögyelgye alakra bukkanni, mindössze az 1902. évf. utolsó lapján a hirdetések közt találtam egy *vogelje* alakot, de nem tudom elbinni, hogy ez az a hely, a melyről M. a maga előtttem merően ismeretlen kiejtést tükröző vögyelgye csodaalakot idézte, mert egészen lehetetlennek tartom, hogy *o*-ból *ô*-t, *g*-ből *gy*-t, *j*-ből *gy*-t csinált volna, tehát csak annyit mondhatok, hogy **vögyelgye* kiejtést sem én, sem P. nem ismerünk, hanem csak *vögyelgye*-t, hogy a *Dober Pajdás* összes köteteiben soha *-lje* helyett *-lgye* írást nem találtam és — hogy mégis csak jobb pontosan idézni egy annyira ritka és szintén csoda számba menő alakot, mint azt mondani, hogy az eddig megjelent négy vagy öt évfolyamban valahol megtalálja, a kinek türelme van hozzá, megkeresni ezt a párját ritkító alakot.

Hátra van még egy kis részlet, a melyet külön kellett tárgyalnom, az *n* után álló *j* fejlődése. Itt különbséget kell tennünk régi képzések és új analogiateremtette alakok közt: a régi képzésekben az *n* a következő *j*-vel összefolyt *ny*-nyé, még mielőtt a *j* > *gy* fejlődés megindult volna, itt tehát *ny*-t találunk, ha azonban később *n*-re végződő főnévi töhöz más csoportból vett *-je* több. nom.-rag járult, akkor az *n* nem folyt össze a *j*-vel, hanem itt is dentalis zár képződött mint más hasonló esetekben. Biztosan megállapítható, hogy GÁSPÁR fordítója a kétféle eseteket az írásban is megkülönbözteti egymástól, ámbár a második, fontosabbik esetre nincs nála példa, a melyet P. az élő nyelvből ismerne, mert *barðun* «báró» több. nom.-a náluk *barðuni* (GÁSP. 117. barónje), a *záton* «sziget» szó pedig, melynek több. nom.-a a 108. l. zátonje alakban található, egészen ismeretlen előtte — az iskolában *òtok*-nak hitták a szigetet, az életben pedig nem beszélnek szigetről, mert nincs ott sziget.

E rendkívül fontos résznél tehát kénytelen leszek GÁSP. könyvét félretenni, hogy szabadabban mozoghassak, mégis fölötte érdekes, hogy a különböző kiejtés GÁSP. olvasókönyvének kétféle írásában némi kifejezésre talál. A mint láttuk, GÁSP. fordítója a *barònn*, **záton* többes nom.-át úgy írja, hogy *barònje*; egészen kétségtelen, hogy az ilyen főnevek több. nom.-a a legrégibb időben nem végződhetett *je*-re és ámbár e rag használata a szlovén nyelvben korán eredeti szűk határain túl elterjedt és egyre nagyobb és nagyobb körben elhatalmaskodott, mégis szlovéneink kiejtéséből meg lehet a legnagyobb biztonsággal állapítani, hogy *barònnje*-féle több. nom. még nem volt, mikor a régi szláv *-nje* képző, a mely absztrakt főnevek és gyűjtőnevek képzésére szolgált, a redukált *ь* hangzót elvesztette, úgy hogy a képző *j*-je közvetlenül *n*-re következett. Kamenъ (m. szlov. *kàmen*) «kő»-ből a közös szlávságban *kamenъje* «közvet, kövek» gyűjtőnév képződött, ezt a mi szlovéneink úgy ejtik, a mint azt GÁSP. fordítója is írja: *kaménje*, l. 12. l. nyolczszor, azaz *n* a redukált hangzó eltűnése után *j*-vel összefolyt palatalis *ń*-nyé, így lett *korén* «gyökér»-ből *korenyé*, GÁSP. 15. háromszor és 16., *trъn* «tüské»-ből *trnyé*, GÁSP. 18., 19., 36., 37., *zъrno* «mag»-ból *zъrnyé*, GÁSP. 9., 19., 25. épp olyan régi képzéssel alapulnak az olyan főnevek mint *pъszanye* «írás» GÁSP. 7., 33. = ób. *pisanъje*, *stenъje* «olvasás», GÁSP. 6. *cstenъje* = ób. *čъtenъje*, *znánъje* «tudás», GÁSP. 23. kétszer, = *znánъje* stb. stb. A tényleg kiejtett és GÁSP.-nál különben több mint százszor annak is irt *ny* helyett egyetlen egy helyen találtam *nj*-t, 166. l. *vorcanъje*. P. kijavította *vòrcanye*-re, a szokatlan írás, a mely a tartalomjegyzékben, 174. l., is ismétlődik, valószínűleg a szó szokatlan voltán múlik, annyira következetes különben az ilyen esetekben az *ny* írás; magában abban a költeményben is, a melynek címe az hogy *vorcanъje* 'zítka «az élet czélja», a hasonló képzésekben mindenütt *ny*-t találunk: *znásanye*, *ponásanye* és *dugovánъje*. A *kaménje* és *pъszanye*-féle szavak hangtani fejlődéséből érdekes következtetést vonhatunk le, segítségével megállapíthatjuk ugyanis, hogy az *àngyeo* és *èrangyèliom* *gy*-je semmiesetre sem keletkezhetett *j*-ből; szlovéneink ugyanis a keresztény hittől és a kereszténység e fontos két szavával már akkor ismerkedtek meg, mikor a *kaménje*-féle kiejtés még alig

is alakulhatott ki, okunk van föltenni, hogy a kamenyje-ben eredetileg hangzott redukált hangzó *n* és *j* közt még nem tűnt el végkép, mikor szlovéneink máris ismerték az angyal és evangyliom fogalmakat. Egy akkor átvett *anjel, *evanjeliom-ban tehát csak úgy, mint a vele korra nézve nem nagyon távol eső kamenje-ben *nj*-ből is csak *ny* fejlődhetett volna, az *nj* > *ny*-féle fejlődés későbbi korból való és soha régi *nj* kapcsolatban nem nyilvánul, csak később az analogia hatása alatt összekerült *n* + *j*-nél keletkezett az a jellemző dentalis zár. De lássunk most már erre is példát! Hallottuk, hogy a GÁSP.-nál előforduló két több. nom. nem jön tekintetbe, mert a *záton* szót P. egyáltalában nem ismeri, a *barðun*-ból pedig ő náluk a megfelelő alak *barðuni*, de a VALJAVECTől kiadott prédikációkban találunk igenis népies alakokat: Letopis 1874: 117. balvanje, P. kiejtése szerint *bòlvangye* (o-val!) és 136. l. oroslanje, P. kiejtése szerint *oroszlàngye*; a 151. l. található kršcanje nem jön tekintetbe, mert a «keresztények»-et *krscsenücke*-nek mondják (*krscsenük* több. nom.-a), ellenben *pogàngye* a pogányok neve, a patkányokat *podgàngye*-nek hívják, a *kòuvran* «varjú» több. nom.-a *kòuvrangye*. Valahányszor tehát az *n* és *j* találkozása későbbi időből való, olyan időből való, mikor az *nj* kapcsolatnak *ny*-nyé való összefolyása már rég túlhaladt fejlődés volt, az *n* után is az a sajátságos zár képződik, a mely annyira jellemző szlovéneink nyelvére.

Ha most már szlovéneink nyelvét az éppen tárgyalt hangfejlődés tekintetében összemérjük a dunántúli magyar nyelvjárásokkal, a találkozás egyenesen meglepő. Mert hogy nem mindig éppen ugyanazok után a mássalhangzók után találunk *j* helyett *gy*-t a dunántúli magyarok beszédjében, az nem a jelenség eltérő voltában leli magyarázatát, hanem kizárólag abban, hogy elvégre két olyan nyelvet mérünk össze, a melyek alapján nagyon különböznek egymástól és az alapvető különbségeknél fogva teljesen azonos hangfejlődésnél is eltérhetnek egyes pontokon. Hogy a dunántúli *vág-gya* «vágja», *rág-gya* «rágia»-féleknél nincsen párja a szlovénben, az egészen természetes, hisz *gl*, *gj* a szláv nyelvekben okvetetlenül *ž*-vé változik, *glog*-ból tehát nem fejlődhetett **glòuggye*, hanem csak is *glòuzsyye* és megfordítva, nem találunk a magyarban *pèžinezgye*, *ròžozgye*-

féle alakokat, mert a *zj* már előbb *zz*-vé hasonult, mikor tehát mássalhangzóra következő *j* helyett *gy*-t kezdtek ejteni, nem volt már átalakítható *zj* a nyelvben. Hogy ez azután miképp egyeztethető össze a *j*-nek a sziszegőkhöz való látszólag igen késői hasonulásával,^{*)} az megint egészen más kérdés, a mely volta-képp nem tartozik én rám és a melyre csak azért mutatok rá, mert ebben a kapcsolatban talán új világosság derül a kérdésre. Ha a *j*-nek a sziszegőkhöz való hasonulása valóban olyan új, ha az egész országban, tehát a Dunán túl is, olyan későn ment végbe ez a változás, a mint nyelvészeink hiszik, a dunántúli *j* > *gy* változás is, legalább a szó belsejében mássalhangzó után, igen fiatal jelenség, mert kétségtelen, hogy a *rázza*, *viszszük*-féle alakok megelőzték, különben a Dunán túl azt mondanák, hogy *rázgya, *visztyük stb. stb.

Külön kell rámutatnom arra, hogy hazai szlovéneink nyelvén *l*, ha később kerül össze *j*-vel, mindig *lgy* kapcsolatot ad, míg a dunántúli magyar nyelvjárásokból ezt a jelenséget tudtommal csak egy helyről jegyezték föl, Nagykanizsáról, a hol SZABÓ LAJOS közlése szerint úgy beszélnek, hogy *kanálgyo*, *kötélgye*. más vidékeken az *lj* már előbb lett hosszú *lly*-en keresztül hosszú *ll*-lé. Az *nj* a dunántúli nyelvjárásokban hosszú *nyy*-nyé lett, csakúgy mint szlovéneinknél a régi képzésekben *nj* (egyszerű) *ny*-nyé, hogy szlovéneinknél később egészen új, analogikus többes nominativusok keletkeztek, a melyekben újra találkozott *n* és *j* és hogy ez egy később megindult hangfejlődésbe sodródott, v. ö. *poqàngye* stb., az a fejlődés alapvonását nem érinti. Hogy alapjában az egész fejlődés azonos, az világosan kitűnik abból, hogy mindenütt, a hol a meginduló hangfejlődés még az előtte álló mássalhangzóval össze nem folyt *j*-t talált, a két hang közt dentalis zár keletkezett mind szlovéneinknél, mind a dunántúli magyarok beszédjében, még pedig zöngés mássalhangzó után zöngés, zöngétlen után zöngétlen. Mert nem csak *gy*-t találunk ilyenkor a szlovénben, hanem szakasztott úgy mint a Dunán túl *ty*-t is: *szndp* «keve» gyűjtő-

^{*)} L. a *hosszú* és *asszu* cikket a NySz.-ban és az OklSz.-ban és v. ö. SIMONYI TMNy. 617. l. és Ung. Sprache 360. l., ZOLTNAI Nyelvemléktár 113., MELICH Révai 33. l. stb.

neve nem sznopje, hanem *sznòptye*, *làmpas* «lámpás»-ból a *-je* ragos több. nom. *làmpastye* stb. stb., de erről majd a *Függelék*-ben lesz szó, mert ezt a jelenséget egy másik kérdéssel kapcsolatban kívánom tárgyalni.

β) Magánhangzó után.

A hazai szlovéneknél a szó belsejében hangzó után is találunk sokszor a szótag élén *gy*-t és itt már a szlovén nyelv egészen más utakon látszik járni, mint a dunántúli magyar nyelvjárások. De ez a nagy eltérés, a melyből valaki egyenesen azt lehetne hajlandó következtetni, hogy az egész jelenség a szlovén nyelvben keletkezett és így terjedt a szomszédos magyar nyelvjárásokba, sokat veszít föltűnő voltából és bizonyító erejéből, ha két dolgot szemmel tartunk: 1. *j*-ből *gy* ilyen helyzetben csak a hangsúlyos szótagban keletkezik; 2. a magyarban, minthogy a hangsúly mindig az első szótagra esik, hiányzik e jelenség fejlődésére az első föltétel!

E jelenség jóformán teljesen ismeretlen az eddigi kutatók előtt. MELICH, a ki többször szól hangzók közt *j*-ből lett szlovén *gy*-ről, nem is sejtí, hogy a *j* keletkezése a hangsúlyos szótaghoz van kötve, a szlavisták pedig, már mint a szloven eredetű szlavisták — a többiek nem is jönnek tekintetbe —, mindössze egy esetben távolról érintették a jelenséget, mivel a többször említett régi prédikációkban egy ilyen eset phonetikus írásban található. OBLAK ugyanis kétszer is említi a prédikációkban egyszer előforduló *trigye* «három» alakot, l. Arch. f. slav. Phil. 12 : 21. és 14 : 355. jegyz., de a jelenség igazi megismeréséről nála szó sem lehet, hisz azt sem tudja, hogy a magyar *gy* milyen hangnak felel meg, azonkívül az illető alak hangsúlyát sem tudhatta biztosan, nem is jelölte, az első helyen sem, a hol VALJAVEC levélbeli értesítésére hivatkozik, hogy tényleg *trigye*-t ejtenek egy bizonyos vidéken: «dass das *j* in Art des magyar. *gy* in der Gegend von Narsinci und nördlich von Kaniza (Göcseiska okolica) ausgesprochen werde». Az az érdekes *trigye*, a melyet külömben mindig *trije*-nek írnak, ámbár *trigye* (*trigye*)-nek ejtik, a *Letopis Mat. slov.* 1877 : 123. l. található. Hogy ez a *trigye* írás mennyire magában áll, kitűnik abból,

hogy ehhez hasonló phonetikus írást mindössze egyetlen egyet sikerült találnom, még pedig GÁSPÁR olvasókönyvében, a melyben egyébiránt százszámra találni a *j*-s írást. A 11. l. azt olvassuk: *do podjásza «övig»*; minthogy ez hosszú *gygy*-vel ejtendő (P. kijavítja *podgyászra*!), voltaképp az sem phonetikus írás, de még sokkal kevésbé etymologikus, mert a szót származása szerint *pojász*-nak kellene írni — v. ö. PLETERŠNIK: «*pojās m. pas, Mur. Jan., Danj. (Posv. p.), ogr. Valj (Rad)*» —, ebben a *pojász*-ban a hangsúlyos szótag élén álló *j*-ből *gy* lett: **pogyász*, ezt pedig a népetymologia *pod*-dal összetett szónak érezte és így keletkezett a *pogygyász* kiejtés. A *podjász* írás tehát voltaképp csak azt jelezi, hogy *pod* igekötőt éreztek ki a szóból, a rákövetkező *j* pedig a rendes írásszokásnak teljesen megfelel.*) A nem etymologikus írás könnyebben keletkezhett e helyt, mivel a *pojās* nem irodalmi alak, a helyett az összevont *pās* járja a szlovénben. P. különben az övre nem ismer szót, náluk, azt mondja, nem viselnek övet, a *do podgyász*-ban már nem érzik ki az eredeti jelentés, jelentése az, hogy «derékig, csípőig», ellenben a *podgyász* szónak más érdekes használatát ismeri, a szívárványt egyebek közt úgy hívják hogy *Marije device podgyász* «szűz Mária öve». Egy helyen az összevont *pász* alakot olvastam: *z modrim pászom prepásena kralica* «kék övvel övezett (*prepásena* < **prepászjena*-ból) királyné» l. *Kalendar najszv. szrca Jez.* 1904: 101. — P.-nek ez nem hangzott idegenszerűnek, de mindenesetre még megerősítésre vár, vajjon ez népies-e.

Valamennyi többi esetben GÁSPÁR fordítója következetesen *j*-t ír akkor is, mikor a nép *gy*-t ejt, — a példák sokaságából csak egy párt említek; itt is első helyre teszem a könyvben található, a *j* tekintetében a közszlovén alaknak megfelelő írást, második helyre P. javítását. Legkönnyebb a jelenség észlelése a *præsens*-alakokon: valahányszor a hangsúly a régente *j*-vel kezdődő szótagra esik, *gy* hangzik helyette, ha azonban a *j* hangzó

*) Értekezésében P. *pogyász*-t ír egyszerű *gy*-vel és mikor utolsó találkozásunkkor, június 14-iken, erre figyelmeztettem, azt mondta, hogy még a hely színén meg kell figyelnie e szó kiejtését, nem eléggé eleven tudatában.

után hangsúlytalan szótagban állt, a régi *j* változatlanul megmaradt. Ezekben az esetekben igen ritka kivételeket leszámítva még az analogia hatása sem zavarta meg a természetes fejlődést. Ha a hangzók közt álló *j* nem áll hangsúlyos szótag élén, P. is *j*-t ejt, kiejtése tehát ilyenkor megfelel a szokott írásnak: *prúdejo* «jönnek», *scséjo* «akarnak» GÁSP. 5. l., *májo* «van nekik, habent», *zovéjo* «híjják», *stéjo* (G. cstéjo) «olvasnak» 6. l., *csúje* «hall», *radúje sze* «örül» 17. l., *peréjo sze* «mosakodnak» 47. l., *pokríjo* «betakarnak» 110. l., *bíje* «üt» 158. l. stb. stb. Ha ellenben a hangzók közt álló *j* hangsúlyos szótag élén áll, mindig *gy*-t ejt és ír P.: GÁSP. 19. polejé: *poligyé* «megöntözi», 81. polejéjo: *poligyéjo* «megöntözik», 152. vlejém: *vligyém* «beöntöm», 108. zalejé sze: *zalityé* sze «vízbe fül», 110. vöpolejé: *vöpoligyé* «kiönt, kiárad», 131. oblejé: *obligé* «előnti, elborítja», 20. napijé sze: *napigyé* sze «tele issza magát», 46. pijé, pijémo, pijéjo: *pigyé*, *pigyemo*, *pigyéjo* «iszik, iszunk, isznak», 30., 138. és 158. sztoji: *sztogyi* «áll», 31., 92., 147., 161. sztojiyo: *sztogyiyo* «állnak», 33. vösztojiyo: *vösztogyiyo* «kiállanak, kilátszanak», 118. és 159. sztojita: *sztogyita* «ők ketten állnak» (dualis alak), 77. doji: *dogyi* «fej, mulget». Hogy a közönséges, GÁSPÁR olvasókönyvében is következetesen használt írás miképp viszonylik a kiejtéshez és PÁVEL írásához, azt hadd mutassa két apró összefüggő mondat: GÁSP. 46. l. Ki doszta vína *pijé*, *zapoji* sze. *Pijánec* je spot lüdém: P. Ki dösztá vína *pigyé*, *zapogyi* sze. *Pigyánec* je spöt lidém. «Ki sokat iszik, leiszsa magát. Az ittas az embereknek gúny tárgya.» E példa egyúttal azt is mutatja, hogy az teljesen mindegy, a *j* csak a præs.-ben jelentkezik-e — *pigyé* «iszik», inf. *piti* — vagy az ige állandó tövéhez tartozott-e — *zapogyi* sze «leiszsa magát», inf. *zapöujiti j*-vel, mert a *j* nem áll a hangsúlyos szótagban, v. ö. pájati «itatni», *pája* «itat» —, de a mint a *pijánec*: *pigyánec* mutatja, a jelenség éppenséggel nincs a præs.-hez kötve, a præs.-ben csak azért észlelhető legbiztosabban, legtisztábban, mert az analogia hatása nem homályosítja el a tiszta hangtani fejlődést. Mert az analogia igenis rést üt itt is a szabályos fejlődésen, különösen a főnevek ragozott alakjaiban, ha a hangsúly helye változik, a szóképzésben is, ha a töszó megszokott hangzásának az érzete, tehát egy lélektani mozzanat, erősebb a hangok tisztán gépies, physiologiai

fejlődésénél. A mesgyét *mējja*-nak hívják és következetesen *j*-vel ejtik, még azokban a casusokban is, a melyekben a hangsúly a ragra esik, p. o. a több. acc.-ban és loc.-ban is: *mejc, mejáj*. Minthogy a hangzók közt álló *h* helyén számtalanszor *j* hangzik, GÁSP. fordítója utóbbi alakot a 119. l. kétszer egymásután *h*-val írja: po meháj, P. mind a kétszer a *h*-t *j*-vé javítja. De dülönévekben mai napig megmaradtak a *mējja*-ból egészen szabályosan fejlődött *megyē, meyyáj* («v *megyáj*») alakok is, egy kicsinyítő *megyice* (és belőle lett *megice*) dülönév is található P. szülőföldjén, míg a *mējja*-ból képezett *mejás* «a szomszéd föld birtokosa» újra bizonyítja, hogy az analogia át meg áttöri bizony ezt a különben, a mint a præsens fényesen mutatja, olyan erős hangtani hajlandóságot, hogy *j* hangsúlyos szótag elején *gy*-vé sűrűsödjék. Olyan analogicus eltérés az is, ha a *gnōj* «ganaj»-ból képezett *gnōjiti*-ben (*gnōiti* is!*) a *j* nem változik *gy*-vé. Más esetekben a *j* idegen hatásra vall; azt az ígét, a mely azt jelenti hogy «félni, félek», többnyire *gy*-vel ejtik: *bojyàti sze, bojyìn sze*, míg a «félelem» mindig *bojuzen*. Másrészt akárhányszor váltakozik egymáshoz tartozó alakokban egészen szabályosan *j* *gy*-vel. Érdekes példa rá a *gyēszi* «enni» ige egy igekötős alakja. Hallottuk, hogy az egyszerű ige összes alakjai *gy*-vel hangzanak l. 18. l., az igekötős alakokban is *gy* hangzik, csak egyetlen egy alakban hangzik *j*, mivel a hangsúly az igekötőre kerül: azt mondják, hogy *pogyēszi* «megenni», *naqyēszi sze* «tele enni magát», præs. *pogyén, naqyén sze* és így véges végig az összes alakokban, de a ptc. præt. act. egy. hímnemű alakja *j*-vel hangzik, a férfőről azt mondják *nàjo sze, pòjo je*, míg a nőről *naqyēla sze, pogyēla*, a gyermekről *dēite sze naqyēlo, pogyēlo je!* V. ö. még olyanokat mint *prijati: priqyeti* «fogni», *blējati* «bégetni» *blējo je* «bégetett» (hímn.), de *bliqyé* «béget», *bliqyala je* «bégetett» (nőn.). Ellenben soha *gy* nem hallatszik, ha hangzó után a nem hangsúlyos szótag

* Minthogy régi *h* helyén hangzók közt számtalanszor *j* hangzik és a *h* jobbára csak hangsúlyos szótag elején maradt meg, a hol jobban fülbe csengett, úgy hogy *h:j* váltakozik egymással, az analogia hatása következtében eredeti *j*-ből is keletkezett olykor *h*.

elején áll, azt mondják hogy *kràj* gen. *kràja* stb. (sőt ennek hatása alatt még *krajòur* a több. gen.-ban és a *krajina* továbbképzésben) «vége, széle vminek, vidék», *mòj*, *mòja*, *mòje* «enyim», *tvòj*, *tvòja*, *tvòje* «tied», *szvòj*, *szvòja*, *szvòje* «saját» (az alanyra visszamutató birtokos névmás), *lòj*, *lòja* (Gásp. 140. szerint a gen. *loja*, de P. csakis *lòja* hangsúlyozást ismer) «faggyú» stb. stb., még akkor is, ha a szlovén *j* eredeti *dj* (*dj*)-ből keletkezett: *zséj*, gen. *zséja* stb. «szomjúság» v. ö. *zsédén* «szomjas», *préja* «fonat» v. ö. *predén* «fonok», *szàje* «korom» v. ö. szaditi ültetni (a *szàje* származásánál fogva annyi mint a ném. *Satz*!), *vòj*, gen. *vòja* stb. «vezető» v. ö. *voditi* «vezetni». Hogy a mesgye mindig *mèjja*, azt hallottuk már, pedig ez is **medja* volt eredetileg.

Tehát hangsúlytalan szótagban a hangzó közt álló *j* mindig *j*-nek hangzik, még akkor is, ha az összlávságban *dj* kapcsolat felel neki meg, a hangsúlyos szótag élén állt *j* ellenben hangzó után *gy*-vé fejlődött, gyakran még idegen szavakban is: a «bajusz» nemcsak *bajűsz*i, hanem *bagyűsz*i is!

III. (*j* >) *gy* > *g*.

Már többször történt említés arról, hogy a *j*-ből lett *gy* szloveneink ajkán tovább fejlődött *g*-vé. Kíváncsok, hogy, ha röviden is, ezzel a kérdéssel összefüggésben foglalkozzunk, legalább annyira, hogy kitűnjék, hogy igenis *gy*-n keresztül lett csak *g* eredeti *j*-ből, hogy tehát a *j* > *gy* fejlődést kell föltennünk, valahányszor látszólag *j*-ből lett *g*-t találunk.

a) Szó elején.

Hogy szókezdő eredeti *j* magas hangzók előtt *gy*-n át *g*-vé fejlődött, azt már többször hallottuk, tudjuk azt is, hogy ez a *g*-s ejtés nem egyszer az írásban is tükröződik. OBLAK nagyon teved, mikor ezt a jelenséget roppant ritkának («ungemein selten» Arch. 14 : 355.) mondja, sőt valahányszor a *j*-ből lett *gy* magas hangzó előtt állt, *g* váltakozhatik vele. Igaz a *g*-s ejtés egyes szavaknál ritka, másoknál legalább ritkább mint a *gy*-s ejtés, de vannak szavak ill. alakok, a melyekben a *g*-s ejtés a

gyakoribb. A szlov. *jěcati* «nyögni» inf.-nak rendesen *gyěcsati* felel meg, de a præs.-ben *gecsi* a gyakoribb mint *gyecsi* — a régi prédikációkban az inf. is *g*-vel van írva, Letopis 1877: 110. *gěcati* v. ö. u. o. 120. l. *geci* és 1874: 109. præt. *gěco* si. OBLAK föltevése, hogy itt *gy* ejtendő, teljesen alaptalan. Gyakori a *g*-s ejtés a lovaglást jelentő igében is, P. itt az inf.-ban a *gězditi* (= szlov. jézditi) ejtést tartja gyakoribbnak, a præs.-ben pedig a *gy*-st *gyěizdim*, de hogy gyakori a *g*-s ejtés, azt bizonyítja az a tény, hogy a könyvekben is találkozunk *g*-s írással: GÁSP. 35. *gězdi* és 36. *gězdna změna* «lovagló játék», Kűzmics Máté ev. 21. fölirat *gejzdi*, ABC 1790: 18. *gezdo* je «lovagolt».*) Hogy *gyědrno* mellett gyakori a *gědrno* írás is, azt láttuk már a II. fejezetben, a szlovén *jětra* «máj»-nak minálunk *gyětra* és *gětra* felel meg, a Dober Pajdás kalendáriumban egy belőle képezett melléknevet is olvastam, a melyet P. ugyan nem ismer, de a mely kétségtelenné teszi, hogy a tőszó *g*-s ejtése jól ismert: Od *gětrni* i glisrtni betegov «máj- és gilisztabetegségekből» l. 1904: 46. l. Soha mélyhangú hangzó előtt nem találni *g*-s ejtést *j*-ből lett *gy* h., soha p. o. *gyāboka* «alma» h. nem hallani *g*-vel ejtett alakot, de ha a mély hangzó magasba megy át, nyomban meg van adva a *g* fejlődésre a föltétel: a szlov. junecnek *gyūnecz* és *gūnec* felel meg, a *jāsli*-nak *gyēszi* és *gēszi*, jaz «én»-nek *gyēs*z és *gēs*z (bizonyos kapcsolatokban *gye ge* is!). A *gūnec* gen. *gūnca*-féle kiejtésnek megfelelő írást egy könyvben is megtaláltam még pedig háromszor, l. TERPLÁN SÁNDOR *Dvokrat pedeszēt i dvē bibliszke historie* 1878: 42. na *gūncza* [! sajtóhiba *gūncza* h.] . . . *gūnczi* . . . *gūncza*.

Hogy mindezekben és hasonló esetekben, a hol az eredeti hang *j* volt, a *g* csakis *gy*-n keresztül keletkeztethetett, azt több körülményből következtethetjük: 1. *j* mély hang előtt csakis *gy*-vé válhatott (*g*-vé nem); 2. *gy* magas hang előtt igenis változik *g*-vel, de nincs eset rá, hogy csakis *g*-s ejtés dívne egy

*) E MELICH bibliographiájában hiányzó forrás czíme: *ABC kni'sica na národni soul haszek* || *ABC könyvetske a nemzeti iskoláknak hasznokra* V-Büdin 1790, 116 l. A szöveg párhuzamos szlovén-magyar. A ritka könyvet ŠLEBINGER tanár volt szíves nekem ajándékba küldeni.

szóban, arra ellenben van példa, hogy csakis *gy*-vel ejtik a szót; 3. eredeti *g* helyett magas hangzó előtt igen ritkán találni *gy*-t, olyan szó pedig egyáltalában nincs, a melyben eredeti *g* helyén csakis *gy* hangzanék, úgy hogy a *gyér* eseteket, mikor eredeti *g* h. *gy* hangzik, csakis a *j*-ből lett *gy* > *g* változásnak analogiájára keletkezett kivételes eseteknek tekinthetjük: mert a *junc*-ből lett *gyűnec* váltakozik később fejlődött *gűnec*-czel, a régi *gumno* «szérű» nemcsak *gűmlo*-nak hangzik, hanem *gyűmlo*-nak is.

A magas hangzók előtt észlelhető *gy*: *g* változás oka abban keresendő, hogy a magas hangzók előtt álló mássalhangzók valamikor érzékenyebbek voltak; ha ekkor a palatalis *d'* egy vele képzésre nézve közel álló palatalis *g*-vé vált, a későbbi *gy*: *g* váltakozásnak meg volt rakva az alapja, mert a későbbi nyelvben megmaradt ugyan érintetlenül a dentalis *j*és kiejtése, a gutturalis képzése azonban magas hangzók előtt már nem különbözött a mélyhangzók előtti képzéstől, *g*-ből *g* lett. Hogy pedig a régibb nyelvben a magas hangzó előtt álló mássalhangzók képzésükben közeledtek a palatalis ejtéshez, arra fényes bizonyíték a magas hangzók előtt álló *dn*-nek *gn*-né való változása. A *dén* «nappal, dies» mindig tiszta *d*-vel hangzik, genitivusa mindig *dna*, de a belőle képezett *dnes* «ezen a napon > ma» kivétel nélkül *gnesz*-nek hangzik — a régi prédikációkban egy helyen, Letopis 1877: 116., *g*-vel is van írva a *gnesz*, a belőle képezett *gnésnyi* «mai» szó *g*-s írásával igen gyakran találkozunk ebben a forrásban. E különbséget csakis úgy magyarázhatjuk, ha fölteszszük, hogy **dnesz*-ben a mássalhangzó-csoport a magas hangzó előtt bizonyos mértékig megjésült, a *d*-féle hang pedig egy közel álló *g* egy fajtájába ment át, a körülbelül **gűesz*-nek ejtett szóból később, mikor a mássalhangzók kiejtése a magas hangzók előtt lassanként kiegyenlődött a mély hangzók előtt képezett hangokkal, a mai *gnesz* lett. Hogy *dén* gen. *dna* főnév alakjaiban akkor is *d* hangzik, ha a *dn*-re magas hangzó következik, az a szorosan egymáshoz tartozó alakok kölcsönös kiegyenlítéséből könnyen érthető, azt mondják tehát *r dné* «nappal», *pòudné* «délben» («nap fele»), de p. o. Muraszombaton, a hol az *n* *jés*, *gòugnyé*-t ejtenek! Hogy *gnesz* olyan alakból keletkezett, a melyben az egész *dn* mássalhangzó-

csoport a jésüléshez hajlott, arra vall az a körülmény, hogy a szlov. *prědnji* «előlső», *zādñji* «hátsó», *naslědnji* «következő», *poslědnji* «utolsó», *spōdnji* «alsó» helyett minálunk következetesen *prěignyi*, *zāgnyi*, *najszlěignyi*, *poszlěignyi*, *spōugnyi* járnak g -vel!*) Hogy a magas hangzó igenis jésítően hathatott szlovéneink nyelvében, arra csattanós bizonyíték a téden «hét, hétdomas» mása, a mely *tyèden* (illetőleg *kèden*)-nek hangzik minálunk.

b) Szó belsejében.

A milyen könnyen észlelhető a szó elején j -ből lett gy -nek g -vé való továbbfejlődése — hisz a g ejtést többször az írás is megörögzítette —, olyan nehezen sikerült nekem arról biztos értesítést kapni, hogy a szó belsejében ugyanaz a jelenség található, még pedig nagy terjedelemben. Engem analog jelenségek kényszerítettek arra a föltevésre, hogy ilyen helyzetben is várható a $gy > g$ változás; a $gy > g$ változással ugyanis párhuzamos egy zöngétlen $ty > k$ változás — éppen most hallottuk, hogy *tyèden* váltakozik *kèden*-nel — a mely, a mint a *Függelék*-ben látni fogjuk, igen gyakran található mássalhangzók után. *Làmpas* több. nom.-át KŰZMICS *lampasje*-nek írja, Máté 25 : 8., de ejteni vagy *lampastye* vagy *lampaske*-nek ejtik, K. rendszeren *-ke*-t ír ilyen több. nom.-ban: *farizeuske*, *publikanuske* stb. stb. Fölhívtam tehát P. figyelmét arra, hogy azzal párhuzamosan valószínűleg akad a gy -s alak mellett is g -s ejtés, ámbar sejtetem, hogy nem olyan gyakran, mivel soha sem találkozunk a $-je > -tye$ -ből lett számtalan $-ke$ alakok módjára $-je > -gye$ -ből lett ge -nek írt alakjával. P., a ki a tavalyi nyarat szülőföldjén töltötte és kizárólag anyanyelvének megfigyelésével foglalkozott, végre aug. 23-ikán írt levelében egészen biztosnak mondja a

*) A $dn > gn$ változás tehát nem azonos a más szlovén területeken ilyen kapcsolatban észlelhető egyszerű articulatio-cserével; igaz hogy *dnēs* helyett más helyen is hallani *mes*-et, de ugyanott *poldne* h. is *pougne*, *nadno* h. *na gno*-t ejtenek, minálunk azonban azt mondják hogy *pōgně* «dél», *dno* «fenék» a közös acc. rag révén nőnemű lett és mindig d -vel hangzik: *dnà* acc. *dnò*, tehát *nà dno* «fenékre» sőt az analogia hatása a. még *na dně* is «a fenéken».

szó belsejében is a *gy*-ből lett *g*-t: «A többesben, azt írja, tényleg mondják [a *g*-t] a *gy*-vel vegyesen; a megfigyelés azért ment nehezebben, mert magamnak nem hihettem, másokat pedig ha kérdeztem (népi embereket), akkor zavarukban azt se tudták, hogy ejtik; de végre is a leghatározottabban megfigyelhettem, hogy van: *tislarge*, *meszárgé*, *kolárgé* stb., de ez ritkább ejtés mint a *gy*-s, bár kétségtelenül létező forma; a fejlődés menete tehát ez volt $j > gy > g$ » Hogy azonban ez a $gy > g$ nemcsak mássalhangzó után, hanem hangzók közt is jelentkezik, azt már egy júl. 29-ikén írt leveléből következtethettem, a melyben az *-(i)lo*-val képezett eszköznevek között egyebek közt ezt említette: «*bágilo* (varázslószer, *zábájati* = megboszorkányozni, magyar báj, elbájolni)». Tehát a szlov. bajilo helyett a mi szlovéneink nem azt mondják hogy *bagyilo, a mint várhatnánk, hanem *bagilo*! Most már alig gondolhatunk a *tagyiti* mellett hallható *tagiti* ejtésnél a magyar ige hatására v. ö. szlovén tajiti «titkolni, tagadni». Mihelyt P. egyszer a jelenség nyomában volt, új meg új bizonyítékot talált rá; egyebek közt a *měja* «mesgye» kicsinyítője dülőnevekben *megyice* és *megice* alakban él éppen P. szülőföldjén. Hogy P., a kit épp olyan óvatos, mint éles megfigyelőnek ismerek, nem ámitotta önönmagát, mikor lassanként egy eleinte észre nem vett jelenség tudatára ébredt, azt bizonyítja egyebek közt egy tőle teljesen független megfigyelés, a melyet STREKELJ szíves volt velem közölni. 1908. márcz. 11. azt írta nekem Gráczból: «aus einem Brief eines ung. Slovenen, der irgendwo in Obersteiermark in Haft gehalten wurde, habe ich mir notiert: *zdravgi* = *zdravji* (loc. sg.), *gyesz* neben *jasz* ,az', *veselgi* = *veselji* ,in freude', *gyeli* = *je-li* ,est-ne', kista *z-gyaboki* ,Kiste mit Äpfeln'». Látni való, hogy az illető, a ki különben, a mint ŠTR. velem utólag kérdésemre közölte, nem valami ügyes író volt («ein im Schreiben wenig bewandertes Individuum»), kiejtése szerint írt *gy*-t *j* helyett a *gyesz* «én», *gyeli* «vajjon», *gyáboka* «alma» szavakban, a *zdravgi*, *veselgi* alig lehet más mint *zdravgyi*, *veselgyi* helyett vagy lett tényleg ejtett alak.

Tehát igenis *gy* a szó belsejében is lehet *g*-vé, de úgy mint a szó elején is csak — magas hangzó előtt, talány marad tehát előttem a prédikációkból közölt zergávi Letopis 1874:

125., 131., 1877:113. (u. o. 96. zerjávi) és az *örgo*, Letopis 1874:114; P. csakis *zergyávi* és *örgyo* (inf. *örgyati* «ordítani») kiejtést ismer, azért nagyon sajnálom, hogy VALJAVEC nem nyomatta le a prédikációkat eredeti helyesírásban és hogy nem láthattam az eredetijüket.

Visszapillantás.

Értekezésem sajátságos körülmények közt keletkezett. Mikor akad. székfoglalómat márcz. 23-ikán megtartottam, csak kis része volt kidolgozva, azután kezembe került PÁVEL hallgatómnak az egyetemen pályadíjat nyert nagy munkája: *A vashidegkúti szlovén nyelvjárás hangtana*, a mely, ha majd ki lesz nyomtatva, az adatok egész özönét állítja nyelvészeink rendelkezésére. Kitént ugyan, hogy speciális tanulmányom így sem fölösleges, annál kevésbbé, mert P. a roppant anyagot helykimelés szempontjából úgy közölte, hogy nemszlavista nehezen használhatja, de érthető dolog, hogy tudva azt, hogy tanítványom dolgozata meg fog majd nyomtatásban is jelenni, a kérdéseket gyakran csak futólag érintettem és nem tartottam szükségesnek, hogy bizonyítékaim egész tömegét közlétegyem.

Hogy az a jelenség, a melylyel dolgozatomban foglalkoztam, nem szorítkozik Vashidegkútra és környékére, kiténik abból, hogy a gy -s illetőleg g -s kiejtés elvétele a legkülömbözőbb írott emlékekben is föl-fölötlik. P. értekezésének bevezetésében egy kis területet nevez meg, a hol ez a $j > gy$ változás ismeretlen, ezt a területet a «Markók» vidékének nevezik, állítólag mert azon a *Marko* «Márk» keresztnév nagyon el van terjedve. P. így határolja körül e területet: «Marki (Marko, Marcec) Rakicsán, Bellatine (Böltince), Bratone (Bratonce), Turniscea (Törniscse) falvaknak s vidékének vendsége» és e terület nyelvének fősajátságául említi azt, hogy «a j megmarad tiszta j -nek még mássalhangzók után is». Én a Markók nyelvét mindössze egy pár népdalból ismerem, ezeket is P. nagyobbára vashidegkúti kiejtésben közölte velem. A későbbi kutatás föladata lesz, hogy pontosan kijelölje e nyelvjárás helyét és megállapítsa, vajjon a $j > gy$ változást soha sem ismerte-e, vagy csak később, talán a horvátokkal való érintkezés következtében, vesztette el.

Még érdekesebb annak megállapítása, nem találni-e e jelenséget a magyar határon túl is a szomszédos Stíriában. Hallottuk, hogy a mi szlovéneink az «ökröt», a melynek eredeti neve junec volt, *gyünec* vagy *günec*-nek hívják. Ezek az alakok ismeretesen állítólag Stíria keleti részében is és erről többször szó is esett már, a nélkül azonban, hogy a dolog tisztázva volna. Az eredeti közlés, a melyre később ŠKRABEC kétszer hivatkozott, meglehetősen zavaros és semmiesetre sem valami pontos. RAIČ BozsIDÁR egy folyóiratban, *Zora* 5: 16., azt mondta, hogy a magyarországi szlovének a szó elején általában *g*-t ejtenek *j* helyett és hogy St. Leonhardban (a «Windische Büheln»-ben, négy órányira a magyar határtól) hasonlóképp mondják hogy *gyünec* és *günec*.*) ŠKRABEC ez adatra már régebben hivatkozott a *Cvetje* cz. folyóirat VII. kötetének egy füzetében, 8. vagy 10. l. Arch. f. slav. Ph. 12: 21., a mely nincs birtokomban, és erre hivatkozik újra az Arch. f. slav. Ph.-ban: «Ich habe aber, mondja 14: 338., an betreffender Stelle auch Beispiele aus dem benachbarten steirischen Dialekte angeführt, und zwar nach Zora V, pag. 16, wo es ausdrücklich heisst: «günec in gyünec = junec». Igaz ŠKRABEC azt hiszi, hogy RAIČ *gy*-vel *j*-s *g*-t akart jelölni, nem tudja tehát, mikor a *günec* és *gyünec* alakról beszél, hogy *gyünec* magyar *gy*-vel ejtendő, de ez egészen mellékes; RAIČ-ról, a ki a magyarországi szlovén irodalomról egy érdekes cikket írt — *Prekmurski knjižniki pa knjige*, l. Letopis Matice slov. 1870: 57—84. — szeretném föltenni, hogy tudta, miképp ejtendő a *gy*, a melylyel nyomban rá egy magyarországi szlovén szót is leír: *gyedrno* = *jedrno*, csak az a föltűnő, hogy miért mondja, hogy a *j* helyébe a szó elején «általában *g*-t tesznek» a magyarországi szlovének, ha valóban tudja, hogy *jedrno* helyett azt is ejtik hogy *gyèdrno* és hogy egyáltalában a *gy*-s ejtés az általánosabb, sőt mély hangzók előtt az egyedüli!! De hozzá jön még más baj is. A kik ismerik az említett St.

*) Az illető hely STREKELJ szíves közlése szerint, a mely márcz. 11-iken kelt, így hangzik: «Prekmurec veli *gizditi* = jezditi; v prekmurščini se poprek devlje namesti *j* v početku besede *g*: *gečmen*, gečmeni krüh = ječmen, tak isto pri sv. Lenartu na Goriškem *günec* in *gyünec*, *gyedrno* = *jedrno*, *geždo* = ježdil; tudi *bojši* iz bojsi in to iz boljsi.»

Leonhard közseg nyelvét, határozottan tagadják, hogy ott günee vagy gyünee alak élne. ŠTREKELJ erre vonatkozólag azt írja nekem márcz. 15-ikén: «Zwei Herren aus der Gegend von St. Leonhard in den wind. Büheln haben mir übrigens gestern die Aussprache *günee-gyünee* in ihrer Heimat entschieden geleugnet. Ob Raič gut unterrichtet war?» Épp olyan meddő volt ILEŠIČ-hez, a szlovén Matica elnökéhez intézett kérdésem. I. pontosan leírta a magyar határhoz közel fekvő szülőhelyének sok hangtani jelenségét, l. az Arch. f. slav. Ph. 21., 22. és 26. köt. *Slovenica* cz. értekezéseit, a melyek gyakran meglepően egyeznek a mi szlovéneink nyelvében észlelhető jelenségekkel, de $j > gy$ változást nem ismer: «Mein Heimatsdialekt (Brezje bei St. Georgen a d. Stainz), írja nekem márcz. 2-ikán, 3 Wegstunden von der ungarischen Grenze entfernt, zeigt die Erscheinung $j : gy : g$ nicht und erinnere ich mich nicht, sie in den benachbarten Dialekten vernommen zu haben». Ugyancsak az ő értesülése szerint St. Leonhardban sem ismerik a jelenséget: «Ich habe mich, írja ápr. 15-ikén, über günee bei St. Leonhard in den W. Büheln erkundigt, es ist mir jedoch geantwortet worden, dass daselbst die Aussprache «gy» unerhört sei». Ugyanazt az értesítést küldte nekem ŠLEBINGER tanár úr is: «...andererseits hoffte ich, írja 1908. ápr. 30., Ihnen betreffs \mathcal{J} für j im Anlaut eine sichere Antwort zu geben. Zu diesem Zwecke durchblätterte ich die älteren slov. steierischen Drucke, aber mein Suchen war erfolglos. Der Dialekt (besser: die Dialekte) von «Windischen Büheln» ist mir ziemlich gut bekannt, aber diese lautliche Erscheinung konnte ich nirgends finden, auch nicht bei St. Leonhard, wo B. Raič in Zora V: 16 für jünee günee u. gyünee zu hören glaubt».*) Már-már lemondtam arról, hogy sikerül a

*) Kéziratom teljesen kész volt, mikor ŠTREKELJ-től jún. 10-ikén még egyszer megkaptam annak a szövegnek a másolatát, a melyben Raič említést tesz St. Leonhardról, és íme kitért, hogy első ízben kifejezett egy vesszőt a *Goriškem* szó után, hogy tehát a sokat hajszott *günee-gyünee* R.-nál nem is vonatkozik St. Leonhardra, hanem hogy ennek a községnek a *gečmen* kiejtést tulajdonítja ječmen helyett!! ŠTREKELJ is így érti: «also nur *gečmen*, was mir aber bisher nicht bestätigt wurde». ŠKRABEC tehát félreértette R.-ot, úgy hogy a sok félreértéshez hozzá jön most még egy.

jelenség nyomát megtalálhom a szomszéd stíriai szlovéneknél, mikor ŠLEBINGERTől egy máj. 9-ikén kelt lev. lapon a következő értesítést kaptam: «Nachträglich habe ich durch einen Kollegen in Erfahrung gebracht, dass die fragliche Lauterscheinung *j-d'* bei Gross-Sontag, ferner bei St. Thomas in Wind.-Büheln bekannt ist».

Mig így nagy nehezen sikerült megállapítanom, hogy Stíria melyik részében várhatunk hasonló jelenséget és így kilátás nyílt, hogy a jelenséget a határon túl is követhetjük majd, MELICH igazán játszva állapította meg, hogy a *j > gy* változást a kaj-horvátok is ismerik és sorra említ annak bizonyítéka gyanánt, hogy itt is *j*-ből *gy* lett, olyan eseteket, a melyekben *gy* részben még megőrzött régibb alak! Ezekre nincs is mit felelnem, de idéz azonkívül három szót BELOSTENEcből: «(*gyeggyeren, gyeggyernoszt, balangya*)» l. Szláv jöv. I: 2: 41. A mindössze három szótárból ismert *balangya* «kardmarkolat» szót MIKLOSICH szófejtő szótárában az olasz *pendagli*-ből származtatja; ha ennek helyébe a szintén használt *pendaglia*-t tesszük, a horvát szó hangátvetés következtében keletkezhetett egy föltehető *bandalja-ból, a *gy* tehát nem *j*-ből keletkezett, hanem úgy, hogy *d* palatalis *l*-lyel úgy cserélt helyet, hogy a jésítés a *d*-re ragadt: *d — l < l < d*! Marad tehát az egy *gyeggyern*, *-rna*, *-rno* melléknév és a belőle származott *gyeggyernoszt*. Ez pedig nyilván való, hogy nem a kaj-horvátok nyelvében keletkezett, hanem a szomszéd szlovénektől átvett szó, mert csak ezeknél érthető a szókezdő *j*-nek *gy*-vé való fejlődése, a kaj-horvátoknál nem. A mi szlovéneinknél a *gyegyrno*-nak *gyèdrno* felel meg, tőszava *gyèdro* magvat jelent, *gyèdrno* eredetileg annyi mint «magvas», ebből fejlődött az a jelentés hogy «derék, fürge, buzgó, szorgalmas». A mi szlovéneink egészen úgy használják a *gyèdrni* cslövék «derék ember»-féle kifejezést, mint a kajkavok a *gyeggyèren* èlovek-et, de a tőszót csak szlovéneink ejtik *gy*-vel (*gyèdro*) és csakis náluk értjük meg az első *j*-nek *gy*-vé való válását (a második helyen álló *gy* a kajkav *gyeggyeren*-ben *d*-nek a szókezdő *gy*-hez való hasonulása!). BELOSTENE a tőszóból képezett kicsinyítőt *jederko*-nak írja és *j*-vel írja egyáltalában a más szláv nyelvekben is *j*-vel kezdődő szavakat: *ja* «én» = m. szlov. *gyèsz*, *jablan* «almafa» = m. szlov. *gyàblan*, *jabuka* «alma» = m. szlov.

gyáboka, jachmèn «árpa» = m. szlov. *gyècsmen, jagnyed* «populus nigra» = m. szlov. *gyègnyed, jaje jajeze* «tojás» = m. szlov. *gyàjce, ják, jáka, jáko* «erős» = m. szlov. *gyáki, a, o, jalen* «álnok», *jálnoszt* = m. szlov. *gyàlen, gyálnoszt* stb. stb., sehol a legkisebb nyomát sem lehet fölfedezni BELOSTENEC nyelvében, hogy eredeti *j* valamikor *gy*-be menne át. A *gyeggyeren* szó nem is magyarázható magából a kaj-nyelvjárás hangtani hajlandóságából, annyira nem, hogy JACÓ, a ki Varazsdon született és még ma is feleségével kaj-nyelvjáráson beszél, mindig idegen szónak tartotta, még pedig nem is szlávnak, hanem csodálatos módon magyarnak!*) Minthogy M. VOLTIGGI szótárára is hivatkozik, ha'd említsem JACÓ leveléből az ő rá vonatkozó helyet: «Aus Voltiggi, der die Dialekte untereinander mischte, ist natürlich nichts zu erweisen».

Talán érdemes volt ezzel a külömben is érdekes, szlovéneink földjéről vándorútra kelt *gyeggyeren* szóval egy perczig foglalkoznunk. A többi példában, a melyet MELICH fölhoz, a homályos *balanggyá*-t kivéve, mindenütt a *gy* az eredetibb és ez mindenesetre sajátosságos világot vet M. egész bizonyítására: mikor *j*-ből lett *gy*-t kíván egy nyelvjárás területén megállapítani, gondosan kerüli éppen azokat az eseteket, a melyekben kétségtelenül *j* az eredeti hang. M. így fejezi be azt a különös bekezdést, a melylyel éppen foglalkoztam: «S e példák közt az a fontos, hogy itt *meja* és *megya, erja, ergya* (= ragya) ejtés is van, s ez nem magyar, hanem e nyelvjárás hangtani sajátosságai-ból megmagyarázható *j* helyén való *gy* ejtés». M. ne azt bizonyítsa nekünk, hogy *meja* mellett *megya* írás és talán ejtés is előfordul, hisz itt nem *j* az eredetibb hang, hanem *gy*, a *megya* **media* ból lett és egy latin *media*-nak felelne meg, hanem bizonyítsa be, hogy a kajkavok akkor is *gy*-t ejtenek, mikor annak helyén eredetileg *j* hangzott, mutasson ki csak egyetlen egy

*) V. Ö. FANCEV érdekes nagy tanulmányát is a drávamenti kaj-nyelvjárásokról; ott is ismeretes a *gyeggyerno*, de ott is könnyen fölismerhető idegen szónak; a szlov. *gyèdro* «mag»-nak, a melyből a *gyèdrno* származik, itt is *j*-vel kezdődő szó felel meg: *jauřka* «Kern» Arch. 29 : 382. és *j*-vel kezdődik külömben is minden minálunk *gy*-vel kezdődő szó.

kajhorvát videket, a hol nem azt mondják, hogy piye, stoji, doji, boji se, hanem úgy mint szlovéneinknél *pigyé* «iszik», *sztogyi* «áll», *dogyi* «fej, mulget», *bogyi sze* «fél» stb. stb., akkor majd elhiszszük, hogy a *j > gy* változás valóban a kajnyelvjárásoknak is sajátja, addig azonban azt kell hinnünk, hogy nem tudja, hogy milyen *gy*-nek van bizonyító ereje és milyennek nem. Csakis így magyarázható az, hogy M. nem azt kutatja, van-e kerek e földön olyan horvát kaj nyelvjárás, a melyben tegyük az ób. *večerja*, szlov. *večerja* «vacsora» szóval szemben azt mondják, hogy *vecsérgya*, a mint azt szlovéneink mondják, hanem csak az iránt érdeklődik, vajjon az eredeti **rědža*-ból lett rozsdát, ragyát jelentő szót *ergya*-nak is ejtik vagy legalább írják, mert hisz az ő forrásaiban a *gy* éppen nem jelent csak magyar *gy*-t, hanem olaszos helyesírással *dzs*-féle hangot is — BELOSTENEC nem csak a ragyát írja *gy*-vel *ergya*-hergya, hanem a narandža «narancs» szót is: *nerangya* «malus medica»!!

A horvát kaj-nyelvjárások tehát nem ismerik a *j > gy* változást, a mely szlovéneink nyelvét annyira jellemzi és magyar szempontból is annyira érdekessé teszi. Minthogy a horvát kaj-nyelvjárásokat meglehetősen ismerjük, nincs is semmi kilátás, hogy utólag a jelenség nyomára bukkanhatnánk. Ellenben okvetetlenül átkutatandók még az annyira tarka szlovén nyelvjárások, van is arra kilátás, hogy itt a kijelölt nyomokat tovább fogják követni: ŠLEBINGER tanár, a ki őket fölfedezte, és PAVEL, a ki szlovéneink nyelvét apróra ismeri, az idén egymás többszomszédságában fognak nyaralni és találkozni fognak hol a magyar, hol az osztrák szlovének területén és talán együtt kirándulnak a tőlük nem nagyon messzire eső területre, a hol állítólag a «*j-d*» fejlődés szintén ismeretes.

Budapest, 1908. június 7-ikén.

FÜGGELÉK.

Vucké.

(j > ty > k.)

A *vucké* mulatságos története megérdemli, hogy külön foglalkozzunk vele, megtanulhatjuk belőle, hogy milyen hiba az írott alakokból kiindulni és a kiejtéssel nem törődni. Semmi sem könnyebb, mint ezt az alakot megérteni, mihelyt ismerjük a nép nyelvét, valóságos Kolumbusz tojása; mégis hírneves tudósok hiába törték rajta fejüket.

A *vúk* farkas több. nom.-a valamikor **vúci*-nak hangzott, a horvát-szerbeknél még most is *vūk*: *vúci* v. ö. ób. *vlъkъ*: *vlъci*. A szlovén nyelvben azonban a többi casusok hatása alatt általános lett ilyen szavaknál a *k*, az egyetlen egy otrok »gyermek« többese még ma is otroci, más ilyen több. nom. még a nyelvemlékekből sem mutatható ki, l. Arch. 12: 24. l. A mi szlovéneink az otrok szót, úgy látszik, nem ismerik, de GÁSPÁR olvasókönyvéből azt hihetnők, hogy olyan több. nom., mint a szlov. otroci, minálunk egészen mindennapos, ott olyanokat olvasunk mint (potok:) potoci és (gyárek:) gyárci, l. 107. l., (oblák:) obláci 86., 131. kétszer, 147. kétszer, (rák:) ráci 108., (vojnik:) vojníci 90., 148., (pávuk »pók«:) pávuci 106., (bomblek:) bombleci 153., (lesnyek:) lesnyeci 56., (ocsák:) ocsáci 162., (dejdek:) dédeci 164., de P. egyetlen egy ilyen több. nom.-t sem ismer, ki is javítja egészen következetesen: *pòtoki*, *gyárki*, *obláki*, *ràki*, *vojníki*, *pávuki*, *bòmbleki*, *lěsnyeki*, *ocsáki*, *dějdeki*, csak egyetlen egy helyen kerülte el figyelmét egy ilyen alak: a trávník »rét« több. nom. megmaradt a 108. l. *trávníci*, de a 122. l. ezt is, még pedig háromszor, kijavítja: *trávníki*-re. Mégis egészen kétségtelen, hogy valaha a szlovénben, valamint a többi szláv nyelvekben, a *k* a többes nom. *i*-je előtt *c*-vé vált, hogy tehát minálunk *vúk* több. nom.-a **vúci*-nak hangzott, abban is egyet értenek a tudósok, hogy a *vucké* alakban a régi **vúci* alak *c*-je él még. Annál több bajuk volt a *-ke*-vel, pedig ennek magyarázata igazán a *c* megmagyarázásához képest valóságos gyerekjáték. Mert a *c* megvoltát másképp mint a nyelv történetéből

és más szláv nyelvekre való hivatkozással nem lehet megmagyarázni, a *-ke* megértéséhez nem szükséges más, mint a szlovén irodalmi nyelv ismerete, mihelyt az ember t. i. ismeri a mi szlovéneink nyelvét, igaz nem könyvekből, hanem az életből. A szlovén nyelvben, különösen keleti részében a himnemű főnevek több. nom.-ában nagyon elhatalmaskodott a *-je* rag; az irodalmi nyelvben is, a hol pedig kerülik az analogikus alakokat, találunk olyanokat mint *zob*: *zobje*, *mož*: *možje*, *las*: *lasje* és hogy a *volk* «farkas»-t is említsem *voleje*. Igen ám, csak hogy minálunk *j* helyett mássalhangzó után mindig *gy* illetőleg zöngétlen mássalhangzó után *ty* hallatszik, tehát: *zôyb* «fog»: *zobjyé*, *môžys* «férfit, fér»: *mozsôvgye*, *vlâs* «hajsza» (= szlov. *las*): *vlasztyé* «haj, die Haare». De valamint *gy*-ből magas hangzók előtt gyakran *g* lesz, *ty*-ből is, csak hogy még gyakrabban, *k* fejlődik (v. ö. szlov. *têden*: m. szlov. *tyêden* és *kêden*!), *vlasztyé* mellett tehát *vlaské* is járja, sőt ez a gyakrabban hallható alak és GÁSPÁR fordítója mindig így is írja a szó több. nom.-át, l. 31., 55., 92. kétszer, 176. l. A 31. lapon *vlaské* több. nom. mellett találjuk még a következő alakokat: több. acc. *vlaszé*, több. instr. *z vlasmí*, egy. dat. *vlâsi*, de különben is egészen kétségtelen, hogy a *k* nem képzős elem, a *vlaské* tisztán hangtani úton fejlődött *vlasztyé*-ből, ezt pedig a rendes írásszokás szerint úgy írnák, hogy *vlaszjé*, nem is más alak mint a krajnai *lasje*. Én a *vlaszjé* írást igaz nem tudom kimutatni, azért nem, mert a rendes *vlaské* kiejtés az írásban érvényesül annyira, hogy p. o. KÜZMICS bibliafordításának Máté evangéliomában az ide tartozó alakok közül mindössze egy példát találtam *je* írással egy rakás *-ke*-s írással szemben: 25: 8. a *lâmpas* «lámpás» több. nom.-a *lampasje*-nak van írva, a mi *lâmpastye*-nak olvasandó, míg különben minden *-je*-vel alakuló több. nom., ha az előtte álló mássalhangzó zöngétlen, következetesen *-ke*-vel van írva: *farizeuske* (22-szer!), *publikânuske* 5: 46., 47., 9: 10., 21: 31., 32., *szadduceuske* 16: 1., 22: 23., hogy csak a *lampastye*—*lampaske*-félét említsem, a hol a *tô s*-en végződik. Hogy mennyire szokatlan ilyenkor az eredeti *-je* írása, a mely a zöngés mássalhangzó után a tényleg ejtett *gy* (ritkább *g*) helyett az egyedül használatos, azt a figyelmes olvasó minden nyomtatott könyvben azonnal észreveheti. de ideiktatok annak

nyomatékos föltüntetéseire egy helyet Nagy László vezérkönyvének szlovén fordításából (*Národ na glászanye vu govorinji i razmènyi*), a hol a 133. l. mindössze tíz sorban egész sereg ilyen *-je*-vel alakult több. nom. olvasható: *orácske*, *mlinarje*, *meszárje*, *ostariáske*, *ríbicske*, ... *szabólje*, *csizmárje*, *klobücsárje*, *gombárje*, *lú'znarje*, *krznárje*, *szürszabólje*. Zidárje *teszácske*, sztolárje, sporarje, glá'zarje, ciglárje, vápnarje, *deraske*, *pokri-racske*.

Ha most már a szlovén volk-nak minálunk *vúk* felel meg, a volcje több. nom.-nak a lehető legszebben megfelel *vucké*, a mely egy régibb *vuctyé*-ből jól ismert hangfejlődés szerint lett. És most már lássuk a tudósok okoskodását!

MIKLOSICH nagyon könnyen segít magán; a mikor a szlovén *-je* végű több. nom.-ról szól, a magyarországi szlovének nyelvéből is említi a megfelelő alakokat: *narodje*, *bogatinje*, *poganje*, *zidarje* ... nőzje, *lampasje* stb., arról hogy ezek mikép hangzának a nép ajkán, nem tesz említést, mert nem is sejti, hogy nem *j*-vel ejtik! Azután így folytatja: «Nach c, s, č, š geht j in k über: *učenicke*, *vucke* lupi, *poglavnicke*, *svedocke*, *siromacke*, *potocke*, *prorocke*, *vaske* capilli, *pisacke*, *ribicke*, *publikanuške*, doch *kurvešje*, *lampasje*». Vergl. Gr. 3 : 134. Ehhez a tisztán gépies magyarázathoz BRANDT a következő megjegyzést fűzi: «A *j*-nek *k*-ba való átmeneteléről szó sem lehet. Nekem úgy tetszik, hogy *-cke* *-cje* és *ki* keveredésének a gyümölcse, a *pisacke* pedig egy egyes *pisáček*-re vall».*) Br. tehát azt teszi föl, hogy *vúk* régi több. nom.-ából, a mely kétségtelenül **vúci*-nak hangzott, *vúcje* alak keletkezett, mikor az *i* rag helyét egyre sűrűbben elfoglalta a testesebb *-je* rag, a mely eredetileg csak egy pár főnevet illetett, de a *vúk* többi alakjainak hatása alatt egy *vúki* alak is keletkezett,**) a mint tényleg ma a *trávník* több. nom.-a *trávníki*, *rúk-é* *rúki* stb. stb., e két nem eredeti

*) «O perechodě *j* v *k* i reči bytí ne možet. Mně kažetsja, čto *-cke* estí plod sdělki *-cje* i *-ki*, a *pisacke* predpolagaet ed. č. pisáček» l. Sravn. morf. slav. jaz. 172. 4. jegyz.

**) OBLAK ezt az alakot VALJAVEC-től közzétett magyarországi szlovén mesékből közli, a melyek a Kres cz. szlovén folyóiratban jelentek meg, l. Arch. 14 : 356.

alak keveredéséből keletkezett volna a *vucké*. Ez a magyarázat tetszetős volna, ha más egyszerűbb magyarázat nem kínálkoznék és — ha a *-ke* rag csak *k*-ból lett *c* után mutatkoznék, de mit csinálunk olyan alakokkal, mint *vasz. vlaszké, krùmpis* «krumpli»: *krùmpiske, potács* «kerék»: *potácske* stb. stb.? Br. kísérlete, hogy ezekben a *k*-t kicsinyítő képzés maradványának magyarázza, mindenek előtt nem tudományos, mert ilyen kicsinyítő képzésnek e szavaknál sehol semmi nyoma sincs, de különben sem lehetne egy föltett *piszácsek-nek több. nom.-a pizácske, hanem csakis *piszácski, de milyen nevetséges is föltetni, hogy az írástudókat a szentírásban «irnokoskák»-nak hitták volna, még pedig csodálatos módon éppen csak a többes szám nominativusában! Mert a több. nom. mindig *pizácske*, l. Máté ev. 7 : 29., 15 : 1., 17 : 10., 21 : 15., 23 : 2., 13., 14., 15., 23., 25., 27., 29., 26 : 3., 57., de soha sem találunk más casusban, se egyes, se többes számban, *k*-t: az egy. nom. mindig *pizács* Máté 8 : 19., 13 : 52., Márk 12 : 32., a több. gen. *pizácsor* Máté 9 : 3., 12 : 38., Márk 8 : 31., 14 : 43. stb., a több. acc. *pizácsse* Máté 2 : 4., 23 : 34., Márk 9 : 14. és 16., több. instr. *pizácssi*, Márk 15 : 31., vagy *pizácsmi* Máté 27 : 41., Márk 15 : 1., több. dat. *pizácsom* Máté 20 : 18., Márk 10 : 33. De hagyjuk az «írástudókat» és válasszunk egy mindennapi szót, tegyük a *potács* «kerék» szót és nézzük, mit találunk GÁSPÁR olvasókönyvében. A 72. l. három egymásra következő mondatocska így hangzik: Ona májo stiri *potácsse*. *Potácske* szo z-obrócsmi okováni. Csi na *potácssi* nega 'zeleza, kôla sze trlésza zovéjo. azaz «Neki (a kocsinak) négy kereke van (*potácsse* több. acc.). A kerekek (*potácske* több. nom.) abroncsokkal vannak megvasalva. Ha a kerekeken (*na potácssi* több. loc.) nincs vas, a kocsit 'trslésza'-nak híjják». Ugyanazon a lapon még egyszer találjuk a *potácsse* több. acc.-t, a következő lapon pedig megint három egymásra következő mondatocska hirdeti, a mit végig az egész könyv bizonyít, hogy a *k* csakis a több. nom.-ban (*potácske*) található: Ta prva kôla szo na dvá *potácsa* (kettes acc.) bilá, i nyí *potácske* (több. nom.) szo z-falatoz deszk zgotávlani. Szpácsne *potácsse* (több. acc.) i kôla na stiri *potácsse* (több. acc.) szo keszno naisli gori.

ŠKRABEC, az osztrák szlovén nyelvjárások éles megfigyelője

és alapos ismerője, a *Cvetje* cz. folyóiratban elvetette BRANDT ez igazán nagyon gyenge lábon álló magyarázatát, de maga sem boldogult az alakkal, a *-cke* ő szerinte *cje*-ből *cge*-n át keletkezett! OBLAK kimutatta e magyarázat gyenge voltát, de BR.-nak semmivel sem erősebb magyarázatát hajlandó elfogadni: «Mir scheint diese Erklärung die wahrscheinlichste», Arch. 12 : 21. OBLAK különben kitünő értekezésében, a mely a szlovén főnévi ragozás fejlődését nagy tudással tárja föl, mind az, a mit a magyarországi szlovén nyelvjárásról szól, a legnagyobb kétkedéssel fogadandó; nemcsak a nép nyelvét nem ismeri, de az írott forrásokból meríthető adatokat sem ismeri kellően vagy ha ismeri is, folyton ellentmond nekik. A 20. l. azt állítja p. o., hogy a több. nom.-ban *ke* csak személyeket jelentő szavaknál található (Diese Endung ist beschränkt auf die Personen bezeichnenden Substantiva), a prédikációkból valóban csak ilyeneket idéz is, de mikor KÜZMICSRE tér át, sok ilyennek felsorolása után így folytatja: «und sogar *vlaské, potocké*». Tehát a mit az egyik mondatban állít, mindjárt a következőben megczáfolja. Hogy nem csak személyt jelentő szó több. nom.-a vehet föl *-ke* ragot, azt láttuk éppen a *potács* «kerék» *potácske* alakján, GÁSPÁR olvasókönyvében még elég gyakran található egy másik ilyen eset: *krumpis* «krumpli» több. nom.-a mindig *krumpiske* 44., 119., 153. (négyyszer!), 154. Ennek a *krumpiske*-nek egy. nom.-a *krumpis*, több. acc. *krumpise*, több. gen. *krumpisov*, a mi mind a 153. l. olvasható, a hol a *krumpiske* több. nom. négyszer található. ŠKRABEC később visszatért a kérdésre és lehetetlen álláspontját védi OBLAK ellen, e közben úgy beszél szlovéneink hangjairól, mint vak a színekről, a mely szemrehányástól különben iskolázottabb ellenfelét, OBLAKOT sem menthetjük föl. A magyarosan *gy*-nek írt, de palatalis *d*-nek ejtett hangot palatalis *g*-nek tartja, Arch. 14 : 338., csak úgy, mint OBLAK is u. o. 355. jegyz., arról, hogy szlovéneink mássalhangzó után soha sem ejtenek *j*-t, hanem helyette *d* (ill. belőle lett *g*)-t vagy *t* (ill. belőle lett *k*)-t, sejtelve sincs. A *-cke*-t egészen sajátos módon *-cge*-ből magyarázza és így kiált föl: «Wäre dem nicht so, so müsste sich neben *vucké, vlaské, pisácke* auch *vra:žé, možgé* finden, was bekanntlich nicht der Fall ist» u. o. 339. Pedig hát a *ge*-s kiejtés tényleg megvan, **vražé*, **možgé*

éppenséggel nem lehetetlen alakok, legalább *y*-jük miatt nem, csak hogy *vrág* több. nom.-a más helyen viseli a hangsúlyt: *vrázgye* és *vrázge*, a **možgé* is csak azért lehetetlen, mert **možgyé* alak sincs, in principio azonban itt is megvan az az alak, a melynek létezését Š. olyan nyomatékkal tagadja, mert *môžys* több. nom. nemcsak *mozsèrgye*, hanem *mozsèvge* is!!**) OBLAK feleletében tovább is ragaszkodik BRANDT magyarázatához: «Ich sehe die Erklärung Br.-s, mondja, als einen Nothbehelf an, an dem ich so lange festhalten werde, bis er durch etwas besseres ersetzt wird» l. 355. l., éles szeme nem veszi észre e magyarázat gyöngéit vagy nem akarja észrevenni. A tényállás csaknem kézzel fogható, hisz említi, hogy a *pajdáske*, *siromacke*-féle alakok mellett *pajdásje* és *siromacje* alakok is találhatók, u. o. 356., de minthogy nem ismeri az élő nyelvet, nem tudja, hogy a mit *pajdásje*, *siromacje*-nek írnak, az e nyelvjárás hangtani törvényei szerint másképp, mint *pajdástye*, *siromactye*-nak nem is olvasható, hiába kínlódik, még csak nem is sejti a *k*-s alakok keletkezésének módját, pedig ő is, ŠKRABEC is nagyon jól tudja, hogy *ty* a szlovénben, még pedig nemcsak a magyarországi szlovének nyelvében, gyakran *k*-vá válik!

Mielőtt e mulatságos és fölötte tanulságos vitának utolsó akkordja elcsendült, megint egy orosz tudós, FLORINSKY, szólt a kérdéshez, a ki természetesen épp oly kevésbé ismerte szlovéneink kiejtését, mint a tudós BRANDT. FL. azt mondja: «Ugyanabban a magyar szlovén nyelvjárásban a személyeket jelentő főneveknél (pri suščestvitelnych, označajusčich lica)**) lehetséges egy különös rag — ke: *grejsnicke*, *prorockje* (! *ke* h.), *siromacke*, *službenicke*, *svedocke*, *vucke*. Minthogy ezek mellett *cje* végű alakok is akadnak (*siromacje*, *junacje*), a *cke* végű alakokban a *cje* és *ki* végű nominativusok kombinációját lehet látni, különben e végzet magyarázata nagy nehézségeket okoz» (v. ő.

*) MIKLOSICH egy *môžje*-nek írt alakot idéz, Vergl. Gr. 3 : 134, PÁVEL nem ismeri, de ha a nép ajkán él, **môžysgye* és **môžysge*-nek ejtik.

**) FL. tehát átveszi OBLAK téves állítását, ámbar O. példái közt ott van a *potok* «patak» és *vlász* «hajszás» ilyen több. nom.-a is: *potocke*, *vlaske*!

Arch. f. slav. Phil. XII, 20—22.), 1. Lekcii po slavjanskomu jazykoznaniju 1 : 451. l.

A fényes tehetségű OBLAK, a kit nagy mestere JAGÓ még most is sirat, már nem élt, mikor ŠKRABEC még egyszer egy rövid megjegyzésben visszatért a kérdésre. Š. OBLAKnak egy 1894. okt. 2-ikán hozzá intézett leveléből idéz egy helyet és azt hiszi, azzal most már végképp be van bizonyítva, hogy ő neki, már mint ŠKRABECnek volt igaza. OBLAK szavai, a melyeket neki egy magyarországi szlovén faluból írt, így hangzanak: «*tj*-ből *tk* fejlődött és mély hangzók előtt éppenséggel *tĕ* pl. *cvetke*—*cvetk'a* (*cvetje*), *sprotoletke* (Frühling). A *cke*-nek *cje*-ből való magyarázatában tehát nem lehet kételkedni».*) Látni való, hogy OBLAK még mindig nem ismerte annyira hazai szlovéneink nyelvét, hogy az igen egyszerű jelenséget megértse, nem tudta, még akkor sem, hogy *j* akármilyen zöngétlen mássalhangzó után *ty*-nek olvasandó és hogy csak ebből lett a *k*: a *cvĕtke* és *szprotolĕtke* mellett magas hangzók előtt éppen nem ritkán hallható *cvĕtĕtje* és *szprotolĕtĕtje*, **cvĕtka* vagy **cvĕtĕka* kiejtést P. egyáltalában nem is ismer, mert náluk csak is magas hangzó előtt lehet *ty*-ből *k* (valamint *gy*-ből *g*), akár *cvĕtĕtje*-, akár *cvĕtke*-nek ejtik tehát a nom. acc.-t, genitivusa mindig csakis *cvĕtĕtja*! Ez megmagyarázza egyúttal azt a könnyen észlelhető tényt, hogy másképp írják a *-je* képzőt, mint a régi *-je* ragot, ámbár az élő beszéd koránt sem tesz olyan éles különbséget a két categoria között: mind a két esetben zöngétlen

*) ŠKRABEC a ferenczrendiek *Cvetje* cz. folyóirat borítékán közli gyakran igen elmés és a szlovén nyelv alapos tudására valló megjegyzéseit, a borítékot pedig a bekötésnél rendszeren eldobják (így tettek egyebek közt a bécsi udvari könyvtárban is!); valóságos véletlen tehát, ha valaki hozzájuthat apróbb megjegyzéseikhez. Azért kiírom az érdekes helyet egész terjedelmében: Da je pa vsaj eden tistih mojih nazorov, ki se jih je tako «terdovratno» branil, vender le gotova resnica, tega se je mej tem na Ogerskem prepričal sam na svoja ušesa. 2. 10. 1894 mi piše iz «Sebeščanske vasi» na prekmurskih berdi: «Iz *tj* se je razvil *tk* in pred temnimi sanoglasniki celo še *tĕ* n. pr. *cvetke*—*cvetk'a* (*cvetje*), *sprotoletke* (Frühling). O. razlagi *-cke* iz *-cje* se tedej ne da dvomiti» l. *Cvetje* z vertov sv. Frančiška XV. 3. füz.

mássalhangzó után *ty* fejlődött *j*-ből és mind a két esetben tényleg hallható is fölváltva *k*-val, csakhogy a több. nom.-ban gyakoribb a *k*-s ejtés. GÁSPÁR fordítója azt írja hogy *lúsztye* 16., 27., *cvétje* 16., 18., 19., 31., 109., 111., *szprotolétje* 26., 27., 97. (kétszer), 113., 119., 121., 159., *sznopje* 120., *cepje* 16., ellenben a több. nom.-ban: *potácske* 72., 73., 107., 176., *ribicske* 107., *baligácske* (baligács «balog») 35., *pajdáske* «pajtások» 5., 79., 82., (kétszer), 103., 161. (kétszer), 164., *krumpiske* l. fönt, *dèraske* (dèras «napszámos») 75., *versuske* «versek» 172., vlaszké «haj», l. fönt. Ez írásszokástól csak egy-egy kivételt találtam, a *rászt* «tölgy»-ből képezett gyűjtőnév nem *rasztye*-nak van írva, hanem *raszke*-nak (P. *rúsztye*-ra javítja!), a 74. l. és ugyanazon a lapon a *podszèk* (l. PLETERŠNIK *podšek* a.) több. nom.-a *podszecje*-nek van írva (P. *podszècke*-re változtatja!).

Ha igaz, a mit P. állít, hogy a «virág» mint gyűjtőnév *crèttye* és *cvètke*, de hogy mély hang előtt mindig *ty* hallatszik, hogy tehát p. o. a genitivus csakis *crèttya*, akkor külön említést érdemelnek a *-ji*-vel képezett melléknévek. A szlovén *ptics* «madár»-nak minálunk *ftics* felel meg, a belőle képezett *ptičji* nálunk csakis *fticstyí* vagy *fticski* lehet,*) nagyon is érthető tehát, hogy GÁSPÁRNÁL a 114. és 174. l. azt olvassuk hogy *fticske* gnezdòu «madárfészek», de némileg meglephet, ha a 156. l. azt olvassuk: tak je sò, kak da bi sze z-*pészkor* masztjòv namazao «úgy ment, mintha magát kutyazsirrral kente volna». A szlovén *pàsjí-pèsji* melléknévnek ugyan egészen szabályosan megfelel egy *pésztyí*-n át fejlődött *pészki*, de mély hangzó előtt *ty* nem szokott *k*-vá lenni, csakúgy a mint *gy*-ből nem lesz ilyenkor *g*. Itt könnyen segíthetnénk magunkon azzal a kifogással, hogy hisz az egész alak analogikus, de a nom. is *k*-val hangzik: *pészka* maszt, már pedig *-a* ragja nem keletkezett az analogia hatása alatt, hanem régi. Minthogy azonban a *fticski-pészki*-féle kevés melléknév könnyen a számtalan *ski*-vel képezett melléknévek hatása alá kerülhetett, a melyekkel külső alakjuk teljesen azonos, érthető, hogy egy szabályosan fejlődött *fticski*. *pészki*-hez nem csak *fticska*, *pészka* nőnemű alak, hanem köz-

*) Az egészen így képezett szlov. *kačji* melléknévnek *káčtyí* és *kácski* felelnek meg: *káčtyí* ill. *kácski* csemér «kigyóméreg».

nemű *fticsko*, *pészko* is keletkezett — P. tényleg rendesen azt mondja, hogy *fticsko* gnëzdòu (*fticsko* gyàjce «madártojás») *o*-val és nem régibb *e*-vel.

No de ezek már nem tartoznak szorosan a *vucké* alak magyarázatához, különben is a részleteket tanítványomra bízhatom, a kinek értekezése elejét fogja annak venni, hogy jövőre még egyszer olyan félreértések gyökeret verhessenek, mint a milyenek a legtudósabb fejtegetések közé keveredtek a *vucké*-vitában.

TARTALOM.

	Lap
Előszó	3
I. A $j > gy$ változás a dunántúli magyar nyelvjárásokban ..	5
<i>a)</i> Szó elején	5
<i>b)</i> Szó belsőjében mássalhangzó után	9
II. A $j > gy$ változás a hazai szlovének nyelvében	14
<i>a)</i> Szó elején	15
<i>b)</i> Szó belsőjében <i>a)</i> mássalhangzó után	29
<i>β)</i> magánhangzó után	38
III. $(j >) gy > g$	42
<i>a)</i> Szó elején	42
<i>b)</i> Szó belsőjében	45
Visszapillantás	47
Függelék: <i>Tucké</i> ($j > ty > k$)	53

irodalom között. 20 f. — V. *Barna F.*: Néhány ösműveltségi tárgy neve a magyarban. 60 f. — VI. *Tel'fy*: Itankavis Kleon új-görög drámája. 60 f. — VII. *Imre S.*: A nevek uk és ük személyragairól. 40 f. — VIII. *Ballagi M.*: Emlékbeszéd Székács József t. tag fölött. 40 f. — IX. *Vámbery*: A török-tatár nép primitív cultúrájában az égi testek. 20 f. — X. *Volf Gy.*: Batori László és a Jordánszky-codex bibliotordítása. 20 f. (1877—1879.) — VIII. k. I. *Dr. Ábel J.*: Corvin-codexek. 1 K 20 f. — II. *Barna F.*: A morlvaik pogány istenei s ünnepi szertartásai. 1 K. — III. *Dr. Genetz Á.*: Orosz-lapp utazásomból. 40 f. — IV. *Gr. Zichy Á.*: Tanulmány a japáni művészetről. 2 K. — V. *Szász K.*: Emlékbeszéd Pázmándi Horvát Endre 1839-ben elhunyt r. t. fölött. 20 f. — VI. *Hunfalvy P.*: Ukkonpolár. A régi magyar jogi szokásnak egyik töredéke. 40 f. — VII. *Mayer A.*: Az ugynevezett lágy aspiráták phonetikus értékéről az ó-indben. 1 K 20 f. — VIII. *Dr. Ábel J.*: Magyarországi humanisták és a dunai tudós társaság. 1 K 60 f. — IX. *Dr. Pozder K.*: Ujperzsa nyelvjárásk. 1 K. — X. *Imre S.*: Beregszászi Nagy Pál élete és munkái. 60 f. (1879—1880.) — IX. k. I. *Budenz J.*: Emlékbeszéd Schietner Antal k. tag felett. 20 f. — II. *Gr. Zichy Á.*: A Boro-Budur Jáva szigetén. 80 f. — III. *Ballagi M.*: Nyelvünk újabb fejlődése. 40 f. — IV. *Vámbery*: A hunok és avarok nemzetisége. 60 f. — V. *Hunfalvy P.*: A Kün- vagy Petrarka-codex és a künök. 60 f. — VI. *Szász K.*: Emlékbeszéd Lewes Henrik György külső tag felett. 10 f. — VII. *Barna F.*: Ős vallásunk főistenei. 80 f. — VIII. *Dr. Russicska K.*: Schopenhauer aesthetikája. 20 f. — IX. *Barna F.*: Ős vallásunk kisebb isteni lényei és áldozat szertartásai. 60 f. — X. *Dr. Kont I.*: Lessing mint philologus. 60 f. — XI. *Bogisich M.*: Magyar egyházi népének a XVIII. századból. 1 K. — XII. *Simonyi*: Az analogia hatásáról, főleg a szóképzésben. 40 f. (1880—1881.) — X. k. I. *Simonyi*: A jelentéstan alapvonalai. 60 f. — II. *Heinrich G.*: Etzelsburg és a magyar hűmunda. 40 f. — III. *Hunfalvy P.*: A M. T. Akadémia és a szuomi irodalmi társaság. 40 f. — IV. *Joannovics*: Értsük meg egymást. 60 f. — V. *Ballagi M.*: Baranyai Decsi János és Kis-Viczay Péter közmondásai. 20 f. — VI. *Dr. Pecz V.*: Euripides tropusai összehasonlítva Aeschylus és Sophokles tropusai. 1 K 20 f. — VII. *Szász K.*: Id. gróf Teleki László ismeretlen versei. 20 f. — VIII. *Bogisich M.*: Cautionale et Passionale Hungaricum. 60 f. — IX. *Jakab E.*: Az erdélyi hírlapirodalom története 1848-ig. 1 K. — X. *Heinrich G.*: Emlékbeszéd Klein Lipót Gyula kültag felett. 80 f. — XI. *Bartalus*: Újabb adalékok a magyar zene történelméhez. 80 f. — XII. *Bánóczy J.*: A magyar romanticismus. 20 f. — XIII. *Bartalus I.*: Újabb adalék a magyar zene történelméhez. 80 f. (1882.) — XI. k. I. *Hunfalvy P.*: Ugor vagy török-tatár eredetű-e a magyar nemzet? 40 f. — II. *Tel'fy*: Újgörög irodalmi termékek. 80 f. — III. *Tel'fy*: Középkori görög verses regények. 60 f. — IV. *Dr. Pozder K.*: Idegen szók a görögben és latinban. 1 K. — V. *Vámbery*: A csuvasokról. 60 f. — VI. *Hunfalvy P.*: A számlálás módjai és az év hónapjai. 40 f. — VII. *Majláth B.*: Telegli Miklós mester magyar katechismusa 1562-ik évből. 20 f. — VIII. *Dr. Kiss I.*: Káldi György nyelve. 1 K. — IX. *Goldziher*: A muhammedán jogtudomány eredetéről. 20 f. — X. *Barna F.*: Vámbery Ármín «A magyarok eredete» czimű műve néhány főbb állításának bírálata. 1 K 20 f. — XI. *Ballagi M.*: A nyelvfejlés történelmi folytonossága és a Nyelvőr. 40 f. — XII. *Vámbery*: A magyarok eredete és a finn-ugor nyelvészet. I. 60 f. (1883—1884.) — XII. k. I. *Dr. Kont I.*: Seneca tragédiái. 1 K 20 f. — II. *Dr. Nagy S.*: Szombatos codexek. 60 f. — III. *Szász B.*: A reflexív és valláserkölcsei elem a költészetben s Longfellow. 60 f. — IV. *Kúnos és Munkacsí*: A belviszonyragok használata a magyarban. 1 K. — V. *Vámbery*: A magyarok eredete és a finn-ugor nyelvészet II. 1 K. — VI. *Volf Gy.*: Kiktől tanult a magyar írni, olvasni? 1 K. — VII. *Thury J.*: A kasztamuni-i török nyelvjárás. 1 K. — VIII. *Tel'fy*: Nyelvészeti mozgalmak a mai görögöknél. 40 f. — IX. *Kalmay L.*: Boldogasszony, ősvallásunk istenasszonya. 40 f. — X. *Brassai*: A mondat analízisa. 1 K 20 f. — XI. *Gr. Kun G.*: A künök nyelvről és nemzetiségéről. 80 f. — XII. *Ábel J.*: Isota Nogarola. 1 K. (1884—1885.) — XIII. k. I. *Heinrich G.*: Kudrun, a monda és az eposz. 80 f. — II. *Barna F.*: A votják nép multja és jelene. 60 f. — III. *Goldziher I.*: Palesztina ismeretének haladása az utolsó három évtizedben. 80 f. — IV. *Ábel J.*: A homeroszi Demeter-hymnusról. 1 K. — V. *Barna F.*: A votjákok pogány vallásáról. 40 f. — VI. *Szarvas Gábor*: A régi magyar nyelv szótára. 20 f. — VII. *Budenz J.*: Egy kis viszhang Vámbery Ármín nr. válszára. 40 f. — VIII. *Szily K.*: Ki volt Calepinus magyar tolmácsa. 20 f. — IX. *Bogisich M.*: Szegedi Lénárt énekeskönyve. 1 K. — X. *Joannovics*: Szórendi tanulmányok. I. rész. 60 f. — XI. *Pecz V.*: A kisebb görög tragikus tropusai. 20 f. — XII. *Tel'fy*: Heraclius. Rankavis Leon hellén drámája. 60 f. (1885—1886.) — XIV. k. I. *Ábel J.*: Az ó- és középkori Terentius biographiák. 80 f. — II. *Joannovics*: Szórendi tanulmányok

II. rész. 80 f. — III. *Barna F.*: A mordva nép házassági szokásai. 60 f. — IV. *Télfi*: Jelentés ujhellén munkáiról. 60 f. — V. *Kálmány L.*: Mythologiai nyomok a magyar nép nyelvében és szokásaiban. 20 f. — VI. *Putnoky M.*: Etymologicum magnum Romaniae. 40 f. — VII. *Simonyi*: A magyar szótók. 60 f. — VIII. *Simonyi*: A nyelvújítás történetéhez. 40 f. — IX. *Brassai*: Szórend és accentus. 80 f. — X. *Télfi*: Három francia hellenista és a volapük. 40 f. — XI. *Némethy G.*: Euhemeri reliquiæ. 1 K 20 f. — XII. *Vikar B.*: Gáti István stenographiája, kapcsolatban a modern stenographiával. 80 f. (1887—1889.) — XV. k. I. *Dr. Schreiner M.*: Az iszlám vallásos mozgalmak az első négy században. 60 f. — II. *Haraszti*: André Chénier költészete. 3 K. — III. *Simonyi*: Kombináló szóalkotás. 80 f. — IV. *Hunfalvy P.*: Az aranyosszéki mohácsi nyelvemlékek. 30 f. — V. *Zichy A.*: Psychiatria és politika. 20 f. — VI. *Télfi*: Ujabb hellén munkák és a hellén nyelvtanítás. 1 K 20 f. — VII. *P. Thewrewk E.*: A magyar zene tudományos tárgyalása. 40 f. — VIII. *Asbóth O.*: A hangsúly a szláv nyelvekben. 1 K 60 f. — IX. *Simonyi*: A nyelvújítás és az idegenszerűségek. 1 K 20 f. — X. *Télfi*: Kisfaludy Károly «Mohács»-a görögül. 80 f. — XI. *Dr. Kégl S.*: Tanulmányok az újabkori persza irodalom történetéből. 3 K. — XII. *Gróf Kuun G.*: Ujabb adatok a kín Petrarca-Codexhez. 30 f. (1889—1892.) — XVI. k. I. *Finály*: A besztercei szöszedet. 4 K. — II. *Goldziher I.*: A pogány arabok költészetének hagyománya. 1 K 20 f. — III. *Asbóth O.*: A szláv szók a magyar nyelvben. 90 f. — IV. *Pecz V.*: Paraspondylos Zotikos költeménye a várnai csatáról. 60 f. — V. *Télfi*: Új-görög munkák ismeretése. 40 f. — VI. *Télfi*: Két új-görög nyelvtan magyarul és a mai görög verstan. 40 f. — VII. *Samota I.*: A Marmelius-féle latin-magyar szójegyzék 1533-ból. 1 K. — VIII. *Hegedüs I.*: Guarinus és Janus Pannonius. 1 K 60 f. — IX. *Dr. Kúnos I.*: Kisázsia török dialektusairól. 90 f. — X. *Hegedüs I.*: Diesének Jacobus Ant. Marcellusra. Irta Janus Pannonius. (1892—1897.) — XVII. k. I. *Dr. Mahler*: Egyiptologiai tanulmányok a choronologia köréből. 30 f. — II. *Kúnos*: Naszreddin hodsa tréfái. 3 K. — III. *Kégl S.*: A perzsa népdal. 90 f. — IV. *Melich J.*: Melyik nyelvjárásból valók a magyar nyelv régi német jövevényszavai? 1 K 20 f. — V. *Kozma F.*: Brassai Samuel mint æsthetikus és műkritikus. 2 K. — VI. *Dézi L.*: Sz. Agoston regulának magyar fordítása C. lius (Bánffy) Gergelytől. 2 K. — VII. *Vadnai*: Czakó Zsigmond ismeretlen drámai költeménye. 30 f. — VIII. *Gyomlay*: Szent István veszprémi donatiójának görög szövegéről. 1 K 20 f. — IX. *Mahler*: Adalékok az egyiptomi nyelvhez. 60 f. — X. *Id. Szilasi J.*: Az első magyar bibliographus. 60 f. (1898—1901.) — XVIII. k. I. *Gyomlay*: Böcs Leo Taktikája mint magyar történelmi kútforrás. 1 K. 20 f. — II. *Katona L.*: Temesvári Pelbárt Pélái. 1 K 20 f. — III. *Némethy G.*: A római elegia viszonya a göröghöz. 48 f. — IV. *Thúry J.*: A «Behdset-ül-Lugat» csagatáj szótár. 1 K 20 f. — V. *Katona L.*: Alexandriai sz. Katalin legendája középkori irodalmunkban. 1 K 60 f. — VI. *Dr. Cserép J.*: Határidőszámítás a rómaiaknál. 40 f. — VII. *Thúry J.*: Török nyelvemlékek a XIV. század végéig. 1 kor. — VIII. *Szilasi M.*: Adalékok a finn-ugor palatalis mássalhangzók történetéhez. 1 kor. — IX. *Kégl S.*: Szenáji. 3 kor. — X. *Katona L.*: A Teleki-codex. 1 kor. 60 f. — XIX. k. I. *Bayer*: Egy magyar Eszther-dráma. 60 f. — II. *Haraszti*: A renaissance francia színiköltészete és a színszerűség. 1 kor. 20 f. — III. *Thúry J.*: A közép-ázsiai török irodalom. 1 kor. 50 f. — IV. *Melich J.*: A brassói latin-magyar szótár-töredék. 60 f. — V. *Pecz V.*: A classica philologia jövője. 60 f. — VI. *Hegedüs I.*: Petrarca «Szózatja». 50 f. — VII. *Kúnos I.*: Ada-Kaléi török népdalok, fordításai és jegyzetekkel. 2 kor. — VIII. *Cserép J.*: C. Julius Cæsar commentariusainak folytatásai és Asinius Pollio. 80 f. — IX. *Melich J.*: Szikszai Fabricius Balázs latin-magyar szójegyzéke 1590-ből. Ára 3 kor. — X. *Kégl Sándor*: Dsilál ed-Din Rûmi négysoros versei. Ára 1 korona 50 fillér. — XX. k. I. *Ferenczi Zoltán*: Petőfi és a szocializmus. Ára 1 korona. — II. *Schmidt J.*: Az itáliai nyelvcsalád helyzete az indogermán nyelvek körében. Ára 1 kor. 50 f. — III. *Asbóth Oszkár*: Szláv jövevényszavaink. (I. rész.) Ára 2 kor. — IV. *Melich J.*: Révai Miklós nyelvtudománya. Ára 1 kor. — V. *Némethy Géza*: Ovidius és Lygdamus. Ára 1 kor. — VI. *Geyza Némethy*: De epodo Horatii cataleptis Vergilii inserto. Ára 1 kor. — VII. *Goldziher Ignác*: Uri János. Ára 30 fillér. — VIII. *Horváth Cyrill*: Joannes Vercellensis és a magyar Margit-legenda. Ára 90 fillér. — IX. *Vari Ricső*: A ciliciai Oppianus Halientikájának kézirati hagyománya. I. (bevezető) rész.

Megrendelhetők, a mennyiben még készletben vannak, a Magyar Tud. Akadémia Könyvkiadó-hivatalában Budapest, V. Akadémia-utca 2.